

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA EKONOMICKÉ ŽURNALISTIKY

Měnová reforma v Československu v roce 1953 a její odraz v dobovém tisku
The Currency Reform in Czechoslovakia in 1953 and her Image in the Period Press

Student: Zuzana Kanovská

Vedoucí bakalářské práce: Doc. PhDr. PaedDr. Milan Sekanina, CSc.

Ostrava 2012

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím pramenů a literatury uvedené v bibliografii.

V Ostravě dne 11. května 2012

.....

Zuzana Kanovská

Poděkování

Můj nesmírný dík patří všem, kteří mi jakýmkoli způsobem pomohli při psaní. Především jej ale skládám mému vedoucímu práce, Doc. PhDr. PaedDr. Milanu Sekaninovi, CSc., za notnou dávku trpělivosti a cenných rad, kterými nemalou měrou přispěl k dokončení následujícího textu.

Obsah

1. Úvod.....	4
2. Kořeny měnové reformy a její průběh a důsledky	6
2. 1 Cesta k diktatuře	6
2. 1. 1 Ústavní a státní orgány	7
2. 2 Budování základů socialismu v ekonomice.....	9
2. 2. 1 Druhé znárodnění a dvojitý trh.....	10
2. 2. 2 Vazby na RVHP	10
2. 2. 3 Konec soukromého podnikání.....	12
2. 3 Celospolečenská krize.....	13
2. 4 Zásady měnové reformy a příprava platidel	15
2. 5 Realizace měnové reformy	17
2. 5. 1 Příprava měnové reformy	17
2. 5. 2 Provedení měnové reformy	22
2. 5. 3 Dopady a důsledky měnové reformy.....	25
3. Odraz měnové reformy v dobovém tisku.....	30
3. 1 Peněžní reforma roku 1953 v denním tisku	32
4. Využití řešené problematiky v žurnalistice.....	42
4. 1 ÚVODNÍK.....	42
4. 2 INTERVIEW	44
4. 3 ANKETA	47
4. 4 GLOSA	48
5. Závěr.....	50
Seznam použité literatury	52
Seznam zkratek.....	55

1. Úvod

Milton Friedman vydal na počátku devadesátých let knihu v originále nazvanou „Money Mischief“. Po několika letech jsme se dočkali i českého překladu – „Za vším hledej peníze“. Ačkoli se v ní autor nevěnuje české měnové historii, v celkovém kontextu (ať nám Friedman promine následující bagatelizaci problému) zařazuje fungování i naší monetární politiky myšlenkou, že změny v chodu měnových institucí a měny jako takové, které se zdají být na první pohled vcelku bezvýznamné, vždy vedou k dalekosáhlým účinkům, dopadům a působením v oblasti měnových záležitostí.

Pro krachující Československou republiku, v jejímž „nitru“ panovala bouřlivá atmosféra a negativní nálada, byla měnová opatření jednoznačně nevyhnutelným krokem. Přídělový systém, na kterém byli občané ještě necelých deset let po válce závislí, musel být zrušen a dvojí trh následně sloučen do jednotného. Spolu se změnami v zásobovacím systému však vládní funkcionáři Komunistické strany Československa provedli „bravurní“ krok v podobě měnové reformy, která měla poskytnout našemu zbídačenému hospodářství jakousi finanční injekci a pomoci k alespoň částečnému zotavení. Oficiálně měla vést ke zvýšení životní úrovně dělnického lidu a být posledním úderem proti zbylým kapitalistickým živlům, kteří si před válkou, popř. během ní, nastřádali obrovská bohatství. Paradoxně ve svých důsledcích zasáhla především onu zmiňovanou vrstvu pracujících, kteří se největší měrou podíleli na finančních úsporách trhu. Jednoznačně šlo o ideologicky podnícené záměry tehdejší vládní garnitury a způsob, jakými je realizovali, jasně naznačoval neznalost základních ekonomických pravidel, natož fungování trhu. Pravdou je, že nakonec měnová reforma z roku 1953 opravdu pomohla státu v tíživé finanční situaci, snížila inflaci a zredukovala množství oběživa, které tou dobou dvojnásobně převyšovalo reálnou kupní sílu. Bohužel, doplatili na to všichni obyvatelé Československa, a to nemalou měrou, protože přišli o veškeré své úspory během jediného dne. Ne nadarmo činy tehdejších moci tvůrců označují historikové za největší loupež minulého století.

Hlavním cílem naší bakalářské práce je zhodnocení historického rámce měnové reformy v Československu v roce 1953 v porovnání s její oficiálně proklamovanou verzí v dobovém tisku. Dílčí kroky, které byly neodmyslitelně spjaté s dosažením hlavního cíle, se shodují s rozdělením práce do jednotlivých kapitol:

- bádání po kořenech měnové reformy, jejím průběhu a důsledcích;

- zkoumání archiválií a následné porovnání dobových titulů v dané problematice s poznatky zjištěnými v předešlém studiu;
- použití řešeného tématu v žurnalistice.

V první části bakalářské práce – Kořeny měnové reformy a její průběh a důsledky – se věnujeme především historickým aspektům předcházejícím samotnému peněžnímu opatření. Jak jsme zmínili na předchozích řádcích, měnová reforma byla nutná, ovšem způsob, kterým byla zrealizována, byl minimálně neadekvátní. Považujeme proto za důležité, alespoň okrajově nastínit a popsat změny, kterými československá společnost prošla po komunistickém převratu v únoru 1948. Nové uspořádání mocenských struktur totiž nepochybně vytvořilo zcela legální podmínky, které nebránily volnému průběhu tak obrovské krádeži spáchané na vlastních obyvatelích. Díky monografii Zdeňka Jirásky a Jaroslava Šůly „Velká peněžní loupež v Československu, aneb, 50 : 1“ následně popisujeme provedení měnové reformy den po dni a vysvětlujeme samotný průběh reformy z hlediska ekonomického, společenského i organizačního. Kapitulu pak uzavíráme zpracováním důsledků a dopadů, které měla na „svědomí“ vládní opatření z června roku 1953.

Druhou část zahajujeme žurnalistickým kontextem z období 40. a 50. let 20. století. Pro naše potřeby se zaměřujeme především na vývoj tištěných médií, novin a okrajově časopisů, a pomíjíme jiné sdělovací prostředky jako rozhlas, televizi nebo knihy. Zmiňujeme právní opatření, která oklešťovala publikování dobovému tisku a upřesňujeme postavení médií v novém režimu. Na základě probádaných archiválií se pak věnujeme odrazu měnové reformy v Rudém právu a konfrontujeme jej s informovaností o dané problematice v denících Práce, Národní obrana, Mladá fronta a Nová svoboda.

V posledním, tedy třetím úseku naší práce využíváme již avízovanou tematiku v žurnalistickém diskursu. Zpracování otázky měnové reformy jsme stylizovali pro imaginární čtenáře tuzemských mainstreamových deníků.

2. Kořeny měnové reformy a její průběh a důsledky

Ačkoli druhou měnovou reformu našeho státu datujeme zhruba do poloviny dvacátého století, je vcelku zřejmé, že její kořeny i samotné opodstatnění musíme hledat v letech předešlých. Než si samotnou peněžní reformu z roku 1953 podrobněji rozebereme, považujeme za důležité, alespoň na několika řádcích nastínit, jak si „komunistický monopol moci“ (Kaplan, 1991, s. 5) vytvářel zcela vyhovující prostředí pro realizaci „ožebračení vlastních obyvatel“ (Jirásek, 1992, s. 164). Jsme si vědomi, že ve všech oblastech došlo k nespočtu zásahů a modifikacím, než o nich referujeme. Nemáme bohužel prostor na to, abychom se jimi dalekosáhle a hlavně do hloubky zabývali, proto uvádíme alespoň ty, které měly významný dopad na tvorbu mocenskopolitického systému nebo ty, které jej nejlépe demonstrují.

2.1 Cesta k diktatuře

Po „vítězném“ únoru 1948, kdy komunisté převzali vládu Československa, bylo klíčovou myšlenkou jejich ideologie (krom dalších) upevňování moci, k níž bylo nezbytné vybudovat mocenský a řídicí aparát, který by postupně získal statut rozhodujícího monopolu. Proto muselo nutně dojít k hluboké restrukturalizaci státního sektoru a ke zlikvidování možnosti odporu z řad inteligence a „chamtivé“ buržoazie, tedy sféry soukromé. Podle Kaplana čtyři roky personálních změn, reorganizace, perzekucí, zařazení dělníků do řídicích a mocenských struktur, kritiky byrokratismu, posílení represivních tendencí a centralizace stačily k vytvoření nové hospodářské politiky a ekonomického řízení, které z budování základů socialismu vyústily v jeho samotný sovětský model.

Mezi nejdůležitější přeměny tak komplexní transformace bezpochyby patřila úprava politického systému v již řečený komunistický monopol moci. Vymizení politické plurality a upřednostnění jedné privilegované politické strany, Komunistické strany Československa (dále jen KSČ), bylo prioritou tehdejších vedoucích funkcionářů. Aby udrželi oficiální vzhled demokratického státu, nemohli strany odlišného ideového názoru zcela odstranit z politického života. Ačkoli tito nekomunističtí vyznavači formálně existovali, ve skutečnosti „podléhali kontrole akčních výborů Národní fronty“ (Kaplan, 1991, s. 17). Následně KSČ masově přijímala přeběhlíky z jiných stran a ostatní vyčlenila z vlivného prostředí. Po několika měsících stranických čistek zbylo následující uspořádání:

- Komunistická strana Československa;
- Československá strana socialistická;
- Strana lidová.

Dále bylo třeba postavit KSČ na takovou úroveň, aby vytvořila stabilní záda moci. Následovala vnitrostranická čistka, která zbavila režim méně oddaných funkcionářů, kteří by mohli narušit chod a budoucí plány strany, tedy i státu jako celku. KSČ se tak stala nejdůležitějším nástrojem realizace nového politického směru.

2. 1. 1 Ústavní a státní orgány

Ještě několik měsíců po převratu fungoval parlament z období předúnorového. Z pochopitelných důvodů následovala jeho „očista“. Dne 30. května 1948 proběhly v Československu parlamentní volby, které byly příkladem skutečného úsilí nového režimu o získání nadvlády nad všemi rozhodujícími orgány. V absolutním antagonismu s demokratickými zásadami voliči přistupovali k hlasovacím urnám s dvojí možností – bílým lístkem, nebo jednotnou kandidátkou. Kaplan uvádí, že „lidé volili na základě jednotné kandidátky NF, kterou Klement Gottwald dojednal ze strachu z neúspěchu, opoziční kandidáti nebyli vůbec připuštěni, ti, kteří nevolili jednotnou kandidátku, byli perzekuováni v zaměstnání a téměř všechna krajská vedení KSČ opravovala výsledky hlasování“ (Kaplan, 1991, s. 41). Podle průběhu voleb samotných je nabíledni, jakou parlament hrál roli v nově vznikajícím systému. Rozhodovací v oblasti udávání směru státní politiky, ani schvalovací ve tvorbě nových rozhodnutí to určitě nebyla.

Téměř shodnou analogii můžeme pozorovat i u vlády. Stala se „byrokratickým úřadem pro výkon rozhodnutí komunistického vedení“ (Kaplan, 1991, s. 43). Vedoucí funkcionáři si přivlastnili jak pravomoc parlamentu, tak i vlády, znehodnotili postavení poslanecké a ministerské komunity i původní smysl ústavních orgánů.

Je obecně známé, že i přestože Dr. Edvard Beneš učinil kroky vedoucí k národnímu převratu, osobní nesouhlas s novými státními zákony, Ústavou 9. května¹ i celkovou politickou situací ho později přiměl k rezignaci. Dne 14. června jeho křeslo obsadil Klement Gottwald a premiérem se stal Antonín Zápotocký. Tehdy vznikla čistě komunistická vláda dirigující všechny pilíře státní moci. Zcela jasně o tom vypovídá tehdy

¹ Zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky, ze dne 9. května 1948

vyřčená věta K. Gottwaldem: „Pražský Hrad – to je náš Kreml, odtud vychází moc nejvyšší.“ (Kaplan, 1991, s. 46).

Ovládnutí soudnictví mělo nemalý význam pro budoucí plány mocenského aparátu – politické procesy. Zásadním problémem však byla nezávislost soudů, kterou pomohl řídicím orgánům bez velkých okolků vyřešit tehdejší ministr spravedlnosti Alexej Čepička, jež se „nemálo zasloužil o rychlý přechod justice pod mocenský aparát“ (Kaplan, 1991, s. 51). Během několika následujících let došlo k abnormální přestavbě justiční hierarchie, jejího členění, správy i původního poslání. Krom personálních a organizačních změn však bylo učiněno několik, mnohem zásadnějších kroků – zanikl Ústavní soud a Nejvyšší správní soud. Jejich místo nahradil jediný Státní soud, který byl zřízen pro vykonávání převážně politických procesů. Zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví zavedl úplně nový princip souzení. Zřizoval institut soudců z lidu (většinou dělníků, kteří měli v 3-5 členných senátech vždy většinu), upravoval podmínky pro nové soudnictví, prokuraturu i advokacii.² Komunisté tak obsadili i klíčová místa justice (Kaplan, 1991, s. 51).

Stejně jako ústavní orgány i Armáda s Bezpečností prošla mnoha změnami. I zde proběhly v rámci zřizování nového důstojnického sboru čistky a perzekuce v několika podobách a komunističtí funkcionáři nahradili specialisty ve svém oboru, což pochopitelně vedlo ke snížení jejich odborné úrovně. Tito poúnoroví „znalci“ obsadili místa vyšetřovatelů, kteří neznajíc zákony podřízeně plnili požadavky komunistické justice. Ve spolupráci tvořily obě bezpečnostní složky pevnou podpěru režimu a „díky“ svému privilegovanému postavení šířily atmosféru strachu. Spolu s justicí byly důležitými komponenty mechanismu na výrobu politických procesů. „Vedoucí komunistické instituce vytvořily silnou státní bezpečnost k ochraně svého mocenského monopolu.“ (Kaplan, 1991, s. 56-61)

Základy nového systému byly vybudovány a ti, kteří z ideových důvodů nevyhovovali potřebám KSČ, z něj byli vyřazeni. Mohly se začít stavět nosné zdi. Jednou z nich byla militantní organizace, která vznikla po vítězném únoru jako útvar nepodléhající žádným zákonům, pouze posluhující výhradně komunistickým institucím. Lidové milice soustředily ty nejextremnější členy KSČ, s níž žily v harmonické symbióze. „...podle komunistického vedení byly bojovou dělnickou armádou ústředního výboru“ (Kaplan,

² Zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví, ze dne 22. prosince 1948

1991, s. 61). Jedna podpěrná stěna k udržení tak monstrózní stavby pochopitelně nestačí. Proto přišli na všechny institucionální stupně sovětští poradci, jejichž prioritním úkolem bylo šířit sovětskou praxi i samotný model a prohlubovat tak vázanost Československa na Moskvě. Stejně jako Lidové milice, ani sovětští poradci nepodléhali ústavním či jiným zákonům, jejich pravomoc byla neomezená, a tudíž i nekontrolovatelná. (Kaplan, 1991, s. 61-62)

V neposlední řadě i umělci a účastníci kulturního života byli hrozbou pro ty, kteří se jednomyslně shodovali na krocích omezující a utlačující české a slovenské občany. Jejich názorová různorodost a nutkání vyjádřit vlastní smýšlení či postoj, leč mnohdy těžce dekodovatelný, mohl ohrozit ideově jednotné plány tehdejších strůjců nového politického směru. Velice dobře si uvědomovali, že by právě oni mohli značně zkomplikovat jejich záměry. Bylo tedy více než potřebné, aby i těmto nepatřičným osobám vzali možnost podporovat nekomunistické jednání, ba dokonce zastávat se jiných než oficiálně povolených názorů. Těm s „vlastním mozkiem“ byl vstup do kulturní sféry zcela odepřen a naopak byli vítáni a veřejně oslavováni ti, kteří myšlenkově vyhovovali současné éře socialismu. Vznikl nový, režimem podporovaný, směr – socialistický realismus.

2. 2 Budování základů socialismu v ekonomice

Vítězství komunistů v prvních poválečných parlamentních volbách v květnu 1946 a jejich následný Budovatelský plán nepostihl pouze politický systém, ale i ekonomický. Přestože nemůžeme klasifikovat, který zásah byl pro československý lid větší újmou, pro nás v tuto chvíli bude tou podstatnější jeho ekonomická část, jelikož nás pomalými krůčky, leč evidentními, zavede až k příčinám měnové reformy. To, že i hospodářský sektor v celé své rozvětvenosti zasáhla personální čistka s cílem zlikvidovat ekonomickou inteligenci a nahradit ji spolehlivými zastánci režimu, už nemusíme ani zmiňovat.

Než se pozastavíme nad jednotlivými oblastmi československé ekonomiky, je třeba připomenout, že všechny ovlivnil Zákon č. 241/1948 Sb., o prvním pětiletém hospodářském plánu rozvoje Československé republiky, který uvedl onen první pětiletý plán do chodu. Právě v jeho obsahu byla zakotvena přeměna tehdejšího průmyslu. V roce 1951 byl prvotní zákon 241/1948 Sb. pozměněn vládním nařízením č. 33/1951 Sb. a začalo se hovořit o nové pětiletce (Geršlová, 2002, s. 82). „Proti původní verzi pětiletky, která

předpokládala růst průmyslové výroby o 57 %, se pětiletý růst zvyšoval na neuvěřitelných 98 %,“ popisuje novou podobu plánů Sekanina (Geršlová, 2002, s. 82).

2. 2. 1 Druhé znárodnění a dvojí trh

První část znárodnění proběhla po tom, co tehdejší prezident E. Beneš podepsal 24. října 1945 „dekret o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků (100/45 Sb.), o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského (101/45 Sb.), o znárodnění akciových bank (102/45 Sb.) a o znárodnění soukromých pojišťoven (103/45 Sb.)“ (Geršlová, 2002, s. 70). Takzvané druhé znárodnění bylo schváleno vládou na jaře 1948 a bylo mířeno převážně na podniky, v nichž bylo aktivně zaměstnáno kdykoli od prvního dne roku 1946 minimálně 50 osob (Geršlová, 2002, s. 77). V odvětvích, která měla pro stát zvláštní význam (jako hutě či elektrárny), byly znárodněny všechny podniky bez omezení. Znárodnění pokračovalo i v peněžnictví a zemědělství, o tom však více později. Proč to tedy právě teď zmiňujeme? Ze stejného důvodu jako předešlá fakta. Abychom upozornili na promyšlené jednání komunistického vedení, jež od samého počátku vedlo k vytvoření dokonale propojené a ocelově pevné mocenské sítě.

Odmítnutí Marshallova plánu³, nepříznivé klimatické podmínky, druhé znárodnění, plnění Dvouletého hospodářského plánu v letech 1947-1948. Vyjmenovaný hospodářský vývoj předešlých let vedl k narůstající inflaci a čím dál více se rozmáhajícím problémům se zásobováním. Ačkoli ve srovnání s jinými zeměmi postiženými válkou se Československo uzdravovalo vcelku svižně, zemědělské přednosti našeho státu byly přehlíženy a naopak do popředí byl stavěn průmysl. Zavedení dvojího trhu (vázaného, volného) dne 1. ledna 1949 mělo pomoci k překonání obtíží a odstranění černého obchodu. (Geršlová, 2002, s. 81)

2. 2. 2 Vazby na RVHP

V první lednový den roku 1949 byla založena Rada vzájemné hospodářské pomoci (dále jen RVHP), která prostřednictvím ekonomické a vědeckotechnické spolupráce měla sjednotit sílu zemí sovětského bloku a plně se odpoutat od západního kapitalismu. Spolupráce s RVHP však přinesla československé ekonomice notné a dlouhotrvající následky (Kaplan, 1991, s. 96-110). Byli jsme totiž jedinou průmyslově rozvinutou

³ Plán hospodářské pomoci USA evropským zemím, jejichž hospodářství bylo zdevastované válkou.

zemí RVHP, což se z hlediska obchodovatelnosti jevílo být výhodou, ovšem postupem času nás tak přednostní postavení přivedlo k hospodářskému a ekonomickému zpusťování.

Pod nátlakem a neustálou kontrolou Sovětského svazu (dále jen SSSR) musely vést členské státy „shodnou hospodářskou politiku, která nerespektovala zvláštnosti jednotlivých zemí“ (Faltus, 2003, s. 138). „Byla převzata sovětská administrativně direktivní soustava řízení národního hospodářství s vysokou centralizací rozhodování a detailním plánováním...“ (Faltus, 2003, s. 138). Dalšími společnými rysy, jež neodmyslitelně patřily k hospodářské politice lidově-demokratických zemí, byly „maximální tempo hospodářského růstu a rychlá industrializace“ směřována především ve vyspělých ekonomikách na těžký průmysl (Faltus, 2003, s. 138). Československo uzavřelo dlouhodobé bilaterální smlouvy téměř se všemi příslušnými státy, jejichž požadavky byly identické – stroje a investiční celky. Značná restrukturalizace průmyslu pohlovala nákladné investice do hutí, dolů a jiných oblastí těžkého strojírenství, vyžadovala novou sta tisícovou pracovní sílu a její jednosektorová orientace ničila všechna ostatní odvětví, zatím nehovoříc o nevýrobní, soukromé, řemeslné či maloobchodní sféře. (Faltus, 2003, s. 137-138)

Méně vyspělé země, v mnoha případech i průmyslově zaostalé, neměly Československu co nabídnout. Dokonce se začaly kumulovat případy, kdy tyto státy nemohly z finančních důvodů uhradit vystavené faktury. Markantní nevýhodnost dodávek a obchodních smluv začala být zjevnou. Pod tlakem RVHP, tím i Moskvy, jsme i nadále museli pokračovat v plnění smluv a podřizovat se potřebám méně vyspělých států. Tím se během jednoho roku stal z poválečného dlužníka čtyři sta milionový věřitel, uváděno v rublech (Kaplan, 1991, s. 98-101). Ze strany ČSR šlo jednoznačně o „cílevědomou a dobrovolnou izolaci od průmyslově vyspělých zemí“ (Kaplan, 1991, s. 102).

Počátek 50. let s sebou přinesl ještě jednu skutečnost přilévající olej do ohně. Studená válka přerostla ve válku horkou (Geršlová, 2002, s. 83). Rychlá výstavba velké armády, na přelomu roku 1950 a následujícího, jen prohloubila obtíže a rozpory československé ekonomiky. Vyráběli jsme zbraně pro všechny země sovětského bloku. Militarizace v tak gigantickém rozsahu dále navyšovala už tak citelné hospodářské obtíže. Vyžadovala totiž další předěl v průmyslové oblasti. Bylo potřeba výstavby zbrojních závodů, materiální základny, kvalifikované pracovní síly a nezbytně vysoké finanční prostředky. Na opětovnou újmu ostatních odvětví musel být hospodářský vývoj dále

záhubně orientován. Československá republika se během několika let ocitla v roli strojírenské velmoci. Koncepce sovětsko-evropské kovárny jí však způsobila nepředstavitelné problémy a značně ničivé důsledky. Daleko totiž přesahovala možnosti a síly nejen odvětví, ale i celé československé ekonomiky, což mělo později za následek hlavní příčinu hospodářské krize. (Kaplan, 1991, s. 102-106)

2. 2. 3 Konec soukromého podnikání

Likvidace soukromého podnikání byla od samého začátku dalším z řady cílů nového vládního kolegia. Odstranění třídního nepřítele nebylo zas tak obtížným rébusem. S jeho řešením se začalo už během roku 1948 sérií znárodnovacích zákonů, které ze státu, respektive KSČ, udělaly jediného vlastníka průmyslových závodů. Zanikla jakákoli možnost hospodářského soutěžení a konkurence. Maloobchodní život těch, kteří se ještě udrželi na trhu, záhy ucítil další bolestivou ránu. Začátkem roku 1949, kdy byl zaveden dvojí trh, se tito zuby nehty držící se živnostníci ocitli v situaci, kdy museli nakupovat základní potraviny, textil a obuv za neúměrně vyšší ceny na volném trhu, jelikož z vázaného byli nedobrovolně vyřazeni. Asi 70 % drobných podnikatelů bojovalo s bídnou situací, která měla za následek jejich přesun do národních podniků, které o ně měly nemalý zájem díky jejich vysoké kvalifikaci a odborné specializaci (Kaplan, 1991, s. 113). Kaplan uvádí, že podle Gottwaldova návrhu, měli být „obchodníci odstraněni rychle a naráz do roku 1950, řemeslníci postupně během následujících dvou let a nakonec zbytek odvětví“ (Kaplan, 1991, s. 114-115). Během pouhých pěti let se počet živností snížil o 20 %, zbytek zanikl o něco později (Geršlová, 2002, s. 85). Z toho důvodu, že místa odborníků byla nahrazována oporami z řad dělnického pracujícího lidu, chyběla rozhodující „elitě“ schopnost dedukce, dalekozrakého pohledu a především znalost alespoň základních ekonomických pravidel. Existenci relací mezi jednotlivými hospodářskými odvětvími i mezi státním a soukromým sektorem nemůžeme popřít. Likvidace této soukromé diferenciací musela mít nevyhnutelně dopad jak na průmysl a ostatní obory, tak na občany samotné. Služby, které jim ještě donedávna sloužily, najednou zdaleka neuspokojovaly jejich potřeby, nýbrž potřeby komunistické rozhodující sféry.

Poté, co byl zcela odstraněn maloobchod, čekal stejný osud drobné řemeslníky. Ačkoli zánik jejich činnosti trval poněkud déle, ani oni se mu nevyhnuli. Vyčlenění řemeslníků z vázaného trhu, přestože proběhlo později, mělo stejně trýznivé následky na jejich hospodaření v obchodním i soukromém životě. Už tak pochroumaná existenční

jistota řemeslníků, v reálu spíše nejistota, byla dále podryvána různými prostředky mocenského aparátu. Detailní a neustálé kontroly jak materiálových zásob a zboží, tak dokladů a jiných tiskopisů, byly na denním pořádku. V případě zjištění jakékoli nejasnosti, ať zcela banální, následovaly další formy nátlaku – vydírání a perzekuce rodinných příslušníků v práci, školách i zaměstnáních (Geršlová, 2002, s. 86). Z ekonomického hlediska šlo o absolutně neefektivní krok vedoucí k obrovským finančním, sociálním a později i politickým potížím. Z hlediska lidského se tímto jednáním rozrůstala komunita jedinců, které spojovala nespokojenost, strach a chudoba.

Změny vlastnických vztahů měly přímý a hlavně nešťastný dopad i na místní zemědělce. Kvůli pozemkové reformě zanikly nejen velké statky, které byly převedeny do rukou státu, ale postupem času i menší podnikatelé. Následovala další rána. Kolektivizace české vesnice, která vedla k záhubě už tak zdevastovaného soukromého podnikání, byla zahájena v únoru 1949 přijetím Zákona č. 69/1949 Sb., o Jednotném zemědělském družstvu (Kuklík, 2009, s. 203). Navazovala mechanizace zemědělství, vznikly strojní a traktorové stanice, byl zaveden systém povinného uzavírání smluv o dodávkách, který dále podporoval centrální plánování, byla poopravena forma zemědělství ve státní správě. To vše, spolu s mnoha dalšími kroky, vedlo k vyřazování vesnických boháčů, kulaků, z existujících družstev (Kuklík, 2009, s. 203-208). Pomocí různých forem nátlaků a utlačování docílili komunisté socializace venkova v plné míře. Stejně jako u malých živnostníků a obchodníků i rolníci, kteří podnikali v zemědělství, byli postupně likvidováni ve prospěch velkovýroby. Ti, kteří měli tu „drzost“ jít proti proudu kolektivizace, byli nadmíru šikanováni a pronásledováni až do chvíle, než dobrovolně vstoupili do JZD nebo opustili venkov a přesunuli se do průmyslových podniků. Činy komunistické vlády vedly k nespokojenosti, která časem narostla v bezmezný odpor rolníků k režimu. Rozdělení vesnic na příznivce a odpůrce JZD, tragický ekonomický stav družstev, neodborné řízení, snížení pracovní disciplíny, životní úrovně i příjmů a perzekuce musely neodvratně vést k zemědělské krizi, která na počátku padesátých let nabrala na razanci. (Kaplan, 1991, s. 115-126)

2.3 Celospolečenská krize

„Kdo nejde s námi, jde proti nám,“ údernické heslo Klementa Gottwalda, které nadmíru vystihuje tehdejší situaci, diktátorský přístup i nárokovanou jednomyslnost. Slovní spojení, které mělo poslušně sjednotit československý lid a vést jej přímou cestou

stalinské teorie. Svůj významný úkol plnilo bravurně. Sjednotilo poslušnou skupinu předních úderníků „s námi“ a zároveň neposlušnou, režimem zbídačenou masu těch „proti nám“. Vše, co jsme na předchozích stránkách, byť jen okrajově, nastínili, mělo markantní vliv na životní, ekonomickou i sociální úroveň občanů. Dnes se v hodinách ekonomie učíme o Maslowově pyramidě, která popisuje hierarchii lidských potřeb. Potřeby bytí řadíme na vrchol samotný, jehož druhý pól tvoří podstatu pyramidy, tedy potřeby tělesné a fyziologické. Dále platí, že aby se v nás vyvolalo chtění vyšší potřeby, musí být alespoň částečně uspokojeny potřeby na nižších stupních. Bohužel, mocenskému aparátu tento důležitý psychologický poznatek unikl. Na úkor uspokojení potřeb vlastních obyvatel despoticky budoval základy socialismu, zabsolutnil moc KSČ a plně se podřídil svévolnému řízení Moskvy. Tím postupně rozhořčil nejen bývalé kapitalisty a prohloubil nenávist a nedůvěru těch, kteří ideologické propagandě nepodlehli, ale zklamal ty, kteří zprvu věřili novému politickému uskupení i směru z řad rolníků, živnostníků, obchodníků, řemeslníků i opor režimu, dělnické třídy.

Bylo několik let po válce a na území Československa stále fungoval přidělový systém průmyslových výrobků a potravin. Většina lidí nakupovala pomocí lístků na vázaném trhu, ostatní za neúnosné ceny na trhu volném. Kvůli tehdejším pracovním podmínkám panovala bouřlivá nálada padesátých let na celém území republiky, nicméně budovatelská propaganda nadmíru vyzdvihovala úspěchy tehdejších moci pánů, přestože si velice dobře uvědomovala, že krizový stav našeho hospodářství se musí řešit.

Podle Jirásky se právě koncem roku 1951 v hlavách autorů ekonomické koncepce zrodila myšlenka o zrušení dvojího trhu. V první etapě, během následujícího půl roku, byly zpracovány verze pro zrušení lístkového systému a o způsobu přechodu na jednotný trh. V druhé etapě, v průběhu dalších dvou měsíců, pak komunistické vedení jednotlivé varianty dotvářelo podrobněji. Během léta 1952 se však situace změnila, jelikož jsme si vyžádali od Moskvy sovětské poradce pro oblast ministerstva financí a Státní banky československé (dále jen SBČS). Jirásek se s vysokou pravděpodobností domnívá, že právě tehdy byly vpuštěny do výhradně izolovaného éteru zmínky o provedení měnové reformy spolu se zrušením přidělů (Jirásek, 1992, s. 16-17). Přestože celá akce podléhala od samého začátku nejvyššímu utajení, v klíčových kuloárech bylo rozhodnuto o přípravě měnové reformy už na podzim roku 1952. Tehdy se začala realizovat třetí etapa, v níž už plně probíhaly přípravy na peněžní reformu. Řešily se základní otázky typu stanovení poměru cen a mezd, obsahu zlata v koruně, určení kursu koruny k rublu, dolaru, aj. V této

terciární části zároveň pokračovaly práce pro zrušení lístkového systému. Řádově čtvrtá fáze překračující přelom roku, až do března 1953, řešila převážně technické aspekty tisku platidel, jejich zabezpečení při převozu (pochopitelně z SSSR) a rozvoz do místních bank, právníké otázky ohledně nových směrnic a zákonů a diplomatická vyjednávání s Moskvou (Jirásek, 1992, s. 18). Horlivé přípravy vmžiku zkomplikovala Gottwaldova smrt. Dne 14. března 1953, v den skonání bývalého prezidenta, bylo zřejmé, že se měnová reforma oddálí. Aby zatím veřejně nevyslovená akce mohla být uskutečněna co nejdříve, bylo třeba určit novou garnituru. Do čela státu se dostal Antonín Zápotocký, na post premiéra Viliam Široký a šéfem stranického aparátu se stal Antonín Novotný. Nové, hluboce komunisticky oddané, grémium stanovilo datum 1. června 1953 dnem realizace měnové reformy a zavedení jednotného trhu. K 30. květnu 1953 byla peněžní i tržní reforma do detailu připravena. (Jirásek, 1992, s. 18)

Když to shrneme podle poznatků Jirásky: priorita těžkého průmyslu, vytlačení lehkého a zánik spotřebního průmyslu, rozsáhlá nacionalizace, likvidace soukromého podnikání i sítě služeb, kolektivizace, přerušení zahraničních styků k obchodování, rozpad odběratelsko-dodavatelských vztahů, spolupráce s RVHP, socialistická industrializace, nárůst dlužných částek bankám i dodavatelům, zvyšování cen na volném trhu. Vyjmenované faktory, v kombinaci s již zmíněnými personálními změnami směřujícími k poklesu odbornosti řízení výroby ve všech hospodářských odvětvích, musely bezesporu ovlivňovat měnovou sféru. Dříve byla československá koruna pevná, se stále narůstajícím úbytkem kupní síly se však její hodnota snižovala. Začaly se projevovat známky krize napříč všemi sektory, které rázem zasáhly celou společnost. Situace byla neúnosná a nevyhnutelně musela vést ke státnímu krachu (Jirásek, 1992, s. 164). Řešení stávajících poměrů shledávaly mocenské „špičky“ v přechodu na volný trh a měnové reformě.

2. 4 Zásady měnové reformy a příprava platidel

Aby měnová reforma byla opravdu měnovou reformou a ne jen jakousi peněžní modifikací či jinou finanční úpravou, musí podle Jirásky splňovat:

„zásadní úpravu národní soustavy peněz, která zahrnuje:

- název peněžní jednotky, její druhy a strukturu;
- vztah k drahým kovům;

- měřítko cen a s ním spojenou paritu měnovou a měnový kurs, jakož i
- pravidla emise a oběhu peněz.

Měnová reforma musí postihovat všechny tyto stránky měny. Měnovou reformou proto nejsou izolované dílčí změny některých prvků měny, např. devalvace, revalorizace, stažení z oběhu některých násobků nebo zlomků peněžní jednotky apod.“ (Jirásek, 1992, s. 22). Jirásek odkazuje na Ekonomickou encyklopedii, kde je problematika měnové reformy podrobněji vysvětlena.

Vencovský viděl hlavní důvod realizace měnové reformy takto: „Nový systém ‚řízení peněžního oběhu‘ musel začít s čistým, minulostí nezatíženým peněžním stavem.“ (Vencovský, 2003, s. 132). Zmíněné se pojilo nejen se změnou celkového peněžního systému, ale i s platidly samotnými. Ze zřejmých důvodů komunistům nestačilo pouze snížit nadbytečný stav peněžního oběhu, který opravdu tou dobou přesahoval, konkrétně dvojnásobně, skutečnou potřebu obyvatel. Považovali za nezbytné, vyměnit veškerá stávající platidla za nová, ryze komunistická. Kvůli nadměrné orientaci na těžký průmysl a zbrojní výrobu, dokonce ani nebyl zásadním problémem nedostatek stříbra a barevných kovů, které byly základním materiálem pro ražbu kovových mincí, nýbrž portrét T. G. Masaryka, M. R. Štefánika a podpis ministra naší emigrační vlády dr. Feierabenda (Jirásek, 1992, s. 35). Tehdejší ministr financí Jaroslav Kabeš shledával nejzazší potíží právě v ideové náplni státovek a bankovek uplatňované předchozí vládou. Poslední větou odstavce se vracíme jako v začarovaném kruhu k myšlence Vencovského... vše nové musí začít s čistým a dějinami neposkvvrněným štítem.

Ještě na začátku roku 1952 nebyla nová platidla přichystána. Příprava byla po všech stránkách tak problematická, že po dlouhotrvajících průzkumech, úvahách a konzultacích byla její realizace přesunuta na východ. Tiskárna bankovek Státní banky československé v Praze z kapacitních, časových, materiálních ani provozních důvodů nebyla schopna vytisknout požadované množství nových peněz v tak brzkém čase (Jirásek, 1992, s. 35). Proto se „vláda Československé republiky obrátila k vládě Svazu sovětských socialistických republik dopisem ze dne 17. listopadu 1952 se žádostí o poskytnutí pomoci při výrobě papírových platidel a ražbě mincí ‚podle návrhů sovětských umělců‘ “ (Jirásek, 1992, s. 37.). Podle přísně tajné písemné dohody, jejíž český překlad uveřejnil Jirásek ve své knize, ze dne 10. dubna 1953 se Všesvazové vývozní a dovozní sdružení Exportles zavázalo zhotovit a dodat 250 milionů papírových platidel, 450 milionů kovových mincí,

150 tun bankovního papíru a 1125 kilogramů barvy pro tisk. Dále se dodavatel zavázal zhotovit vzorky všech druhů platidel v počtu 500 kusů každé hodnoty, tzn. 1, 3, 5, 10, 25, 50 a 100 Kčs papírových a 1, 3, 5, 10 a 25 hal kovových. Při splnění dodavatelských podmínek byla za to vše dohodnuta cena 14 813 736 rublů. Papírové bankovky a státopvky byly tištěny v podniku Goznak v Moskvě a mince raženy v Leningradu. (Jirásek, 1992, s. 39-42)

Dále dle zdrojů Jirásky se dodnes neví proč, ale původní termín dodání již zhotovených peněz stanovený dohodou na 5. dubna 1953 se přesunul. Nová státní platidla byla přepravena na území Československa až 24. května a do SBČS dodána k datu 30. května 1953. Nejen termín, ale i množství platidel a jejich konečná cena byly upraveny. Zvýšil se počet kusů papírových platidel, čímž se přímou úměrou navýšila jejich cena. Kvůli početní změně a čtyř procentnímu úroku se celková částka určená firmou Exportles ze dne 17. června 1953 rovnala 15 102 089,85 rublů. Po uhrazení stanoveného účtu, 8. července, nebyl vystaven žádný doklad. Sedělo-li množství či kvalita dodávky, se už nedozvíme. (Jirásek, 1992, s. 42-45)

Přestože výtvarné návrhy námětů jednotlivých stran platidel pocházely z „ateliérů“ československého ministerstva financí, dodnes nejsou veřejně známa jména autorů ani tvůrců jejich konečné verze (Jirásek, 1992, s. 42).

Nakonec tedy byly zásadní otázky ohledně nových platidel vyřešeny. Ideová náplň peněz z let kapitalistických měla být zapomenuta a do povědomí lidí vštěpována nová moderní doba odrážející se v motivech státních bankovek. Problém netkvěl pouze v ideologii, přestože byl tím nejpodstatnějším, ale i v tisku a ražbě nových platidel. I tyto překážky byly jednoduše, ba dokonce zcela vhodně vzhledem ke vztahu s Moskvou, překonány a zhotovení peněz ve spolupráci s SSSR bylo vyjednáno ke spokojenosti obou zúčastněných stran.

2. 5 Realizace měnové reformy

2. 5. 1 Příprava měnové reformy

Ministerstvo vnitřního obchodu vydalo dne 13. ledna 1953 vyhlášku o odběru zboží na vázaném trhu, která svou náplní pootevřela vrátka již plně připravené měnové reformě k plánovanému vstupu na československé území. Blíže upřesňovala, kdo bude mít

v následujících měsících nárok na přiděly k odběru průmyslového zboží a potravin na trhu vázaném, tedy kdo si bude moci koupit základní potřeby (šaty, mýdlo, cukr, máslo, aj.) za nižší ceny. Dále pak určovala, kdo byl naopak ze zásobovacího systému vyloučen, a tudíž zůstal odkázán na volný trh s několikanásobně vyššími cenami. Tím pomohla zlikvidovat poslední soukromé řemeslníky, obchodníky i rolníky (Jirásek, 1992, s. 20). Do vyhlášky spadali „...vesničtí boháči a příslušníci jejich domácností včetně dětí a mladistvých. Jsou úplně vyloučeni i tehdy, jsou-li zaměstnání ve veřejném sektoru, nebo jsou-li důchodci. Dále soukromí podnikatelé (řemeslníci, obchodníci a jiní živnostníci) s námezdní silou i bez ní (...), osoby vyhýbající se práci, popř. i příslušníci jejich domácností (...) a osoby, které nepracují, ale pracovat by mohly. Dále důchodci – vyšší státní úředníci z let před rokem 1945 (...), soukromí zemědělci, kteří nesplnili povinné dodávky, všichni členové neprosperujících JZD a úplní samozásobitelé (držitelé zemědělské půdy nad 0,5 ha!)“ (Jirásek, 1992, s. 19).

Měnová reforma byla de facto uvedena do chodu 5. května 1953. Jak už jsme zdůrazňovali, veškeré přípravy probíhaly v nejvyšším utajení. Mnozí z řad ministrů o plánované reformě neměli nejmenší ponětí, přesto se o ní mezi lidmi šuškal. Toho dne předsednictvo vlády stanovilo, že mzdy a platy budou vypláceny už ne jednou za měsíc, jak tomu bývalo doposud, ale ve dvou termínech – zálohy ve výši poloviny měsíčního platu budou vypláceny v druhé půlce května (mezi šestnáctým a osmnáctým dnem) a začátkem měsíce následujícího bude doplacena chybějící částka do plné výše platu (Jirásek, 1992, s. 46). Dvě výplaty v tak těsném časovém sledu vyvolávaly v lidech nejistotu, pocit nedůvěry a předzvěst blížících se peněžních změn. Důvody, byť byly lidem vysvětlovány oficiálně jako cesta k rovnoměrnému plnění plánu, nám s odstupem času jasně ukazují taktizování a vypočítavou strategii komunistických tvůrců monetární politiky. S jistotou dnes můžeme říci, že jejich promyšlené činy byly mířeny k tomu, aby platy za předešlý odpracovaný měsíc mohly být vyplaceny alespoň částečně v nové měně. Stanovený poměr k přepočtům staré měny na novou pak „pohltil“ část z doplatku každého pracujícího, která propadla státní kase a v jejich útrobach zanikla – alespoň pro potřeby dělnického lidu.

Ještě na počátku května byla atmosféra mezi lidmi, vzhledem k vnímání měnové reformy, vcelku klidná. Kolovaly sice polemiky o chystaných změnách, situace se však začala přiostrňovat až v druhé půlce měsíce. Nedělního dne, 17. května 1953, byl založen štáb operace, tzv. „Ústřední vedení prací k provedení měnové reformy“ v čele s Jaroslavem

Kabešem, jehož aparát tvořili pracovníci ministerstva financí, SBČS, hlavní správy státních spořitelů, pojišťovny a Investiční banky (Jirásek, 1992, s. 47). Krom jiného bylo hlavní náplní této slídliské bandy „plynule informovat vládu o průběhu akce a každodenně jí dávat hlášení za předchozí den“ (Jirásek, 1992, s. 47). Nicméně, díky dochovaným písemným hlášením úředníků máme každodenní přehled o vývoji situace nejen v hlavním městě.

V pondělí 18. května se mezi občany dostaly informace o zrušení volného trhu, přechodu na trh jednotný a o chystané měnové reformě. Zprávy vyvolaly první nákupní horečku. Nejprve lidé požadovali hlavně průmyslové zboží, během jediného dne i potraviny a vše od cigaret po perské koberce. Následující den vypukla nákupní dychtivost také v Praze, kde tržby už půl hodiny po poledni vzrostly o neuvěřitelných 100 %. Horečka nákupní se šířila bleskovou rychlostí stejně jako horečka infekční. Během jednoho, maximálně dvou dnů už byla „nakažena“ téměř všechna velká i menší města. U obchodních domů stály zástupy bázlivců, kteří s oprávněným panickým strachem o své nastřádané úspory skupovali hromady potřebného i nepotřebného zboží. Ve středu 20. května byly ministerstvem vnitřního obchodu zastaveny dodávky do maloobchodní sítě, což v kombinaci s nákupním šílenstvím vedlo k vyprodání prodejen. V odpoledních hodinách už většina obchodů neměla co prodávat a byla uzavřena. Někteří se snažili co nejdříve splatit úvěry či novomanželské půjčky, jiní vybírali naspořené peníze a vklady, aby za ně nakoupili, co se jim jevilo být, ve skutečnosti však zdánlivě, nutné. Pracovníci peněžních ústavů měli zakázáno podávat jakékoli informace o chystané měnové reformě, natož o ní se zákazníci diskutovat. Naopak je ujišťovali, že o své vklady nepřijdou – ručí za ně přeci stát. Nervozita sílila stejně jako nedůvěra k zaměstnancům bank, pojišťoven a spořitelů, kteří skálopevně utvrzovali své klienty ve finanční jistotě. Ministerstvo financí dále vyzývalo k vyplacení mzdových záloh ty podniky, které tak doposud neučinily, což ke zklidnění vypjaté atmosféry rozhodně nepomohlo. S rostoucím napětím se množil i počet více či méně pravdivých spekulací o peněžní reformě, kurzu k přepočtu i nové měně. Začátkem dalšího týdne, v pondělí 25. května, vydalo ministerstvo vnitřního obchodu další prohibici – prodeje všelikého volného zboží. Množství prázdných obchodů přibývalo, přesto tržby těch, kteří ještě měli co prodávat, byly abnormální. Opačný směr však nabraly hotovostní vklady. Při vypuknutí nákupní horečky razantně klesaly, teď byl opak pravdou. To zřetelně demonstruje zmatenost občanů, kteří se v informační separaci

snažili zachránit své peníze i zcela protichůdným jednáním. Zatím nic netušící obyvatelé už brzy budou litovat svých opětovných vkladů. (Jirásek, 1992, s. 47-57)

V noci z 28. na 29. května se sešli šéfové Veřejné bezpečnosti (dále jen VB), Státní tajné bezpečnosti (dále jen StB), ministerstva národní bezpečnosti, Pohraniční a Vnitřní stráže, aby zmobilizovali všechny represivní složky včetně agenturní sítě k zajištění vládní akce, tím rozumějme realizaci měnové reformy. Dochovanou zprávu z tehdejší noci cituje Jirásek: „Budou povinni čelit nepřátelské činnosti, teroristickým akcím, machinacím, podvodům, shlukům, rozšiřování pobuřujících zpráv, šíření rozvratu apod.“ (Jirásek, 1992, s. 60).

Konec května s sebou nesl nespočet represivních opatření. VB obsadila Tiskárnu nakladatelství Práce pro tisk vyhlášek, poté tiskárnu Rudého práva, Ústředí politické školy v Hyberské ulici, doprovázela instruktory do krajských sídel, kontrolovala expozitury státní banky a převozy platidel, zabezpečila telefonní síť, zesílila hradní stráž, aj. Lidové milice pomohly s agenturní činností StB a měly za úkol sledovat případný nesouhlas lidí a radikálně jej řešit. Oddíly bezpečnostního aparátu byly v plné pohotovosti už od rána, čekaly připraveny v pozoru a poslušně plnily pokyny svých velitelů. (Jirásek, 1992, s. 59-67)

V pátek 29. května byla přidána vybraným pracovníkům SBČS, většinou vedoucím, nová „hodnost“ – Instruktor krajské pobočky SBČS. Spolu s mnoha dalšími pomáhali se zahájením a kontrolou měnové reformy v daném kraji, kde už netrpělivě čekali s plnou mocí v ruce na převzetí nových platidel. (Jirásek, 1992, s. 62-63)

Sobota 30. května byl den oficiálních schvalování a velkých hereckých výkonů. Jak jinak než jednomyslně byl akceptován návrh na zrušení vázaného trhu, přidělových lístků a poukázek a na provedení peněžní reformy. Odkývání vyhlášek, střídaly souhlasy s dalšími opatřeními jako na běžícím páse. Vyjmenované návrhy byly projednány na mimořádné 236. schůzi vlády během dopoledne téhož dne. Rudé právo z ní otisklo zprávu v příštím vydání, tedy 31. května v ranním výtisku – o tom ale více v další části mé práce. Krátce po poledni byla svolána 76. schůze a 11. zasedání Národního shromáždění, na němž vystoupil předseda vlády Viliam Široký s téměř totožným proslovem jako v podvečer k československému lidu (Jirásek, 1992, s. 66-68). Prostřednictvím rozhlasu pak dlouze a zcela ideologicky absurdně vysvětloval zfanatizované minoritě a znechucené majoritě příčiny měnové reformy. Jak jinak by se dala pochopit slova ze zachovalého

konceptu Kabešova projevu, který pronesl při dopolední sešlosti stejně obsahově zmanipulovanou řeč jako premiér: „Ve vnějších vztazích stávalo se více a více neúnosným, aby naše hodnotná měna byla připoutána k americkému dolaru. Jevilo se nutným osamostatnit ji a vytvořit pevné svazky se stále sílícím hospodářstvím SSSR a ostatních zemí lidové demokracie. (...) bude ustaven její přímý vztah k sovětskému rublu a budou posíleny naše svazky se Sovětským svazem...“ (Jirásek, 1992, s. 68-69). Měl snad na mysli to vyvíjející se hospodářství SSSR, které naši ekonomiku přivedlo do záhuby a dále ji nutilo se samo destruovat ve stále se prohlubující závislosti Československa na RVHP? Nebo tím myslel pomoc SSSR cestou přímého nátlaku, kdy měna byla kryta prací a ČSR tak musela podporovat sílící vývoz do státu SSSR na úvěr a tolik potřebná protihodnota byla kdesi v nedohlednu? Nebo se snad jen domníval, že úplná ignorace potenciálu země přispěje k efektivnímu rozvoji a znovu oživení hospodářství? Podobných otázek bychom si mohli klást tisíce. Bohužel na to nemáme prostor. Můžeme alespoň zhodnotit závěr dnešního dne, a to výrokem prezidenta Zápotockého. Pouhá tři slova stačila k tomu, abychom se dokázali vcítit do lživého ovzduší počátku padesátých let: „Měna je pevná“.

V noci na 31. května byly rozvezeny peníze z krajských do okresních poboček a začalo jejich ruční přepočítávání, čímž peněžní reforma nabrala na zpoždění. Pouhý den před její realizací se podle Směrnice pro pobočky SBČS z 30. května 1953 budovala výměnná střediska. Výhradně pro účely reformy bylo vytvořeno celkem 7906 středisek, a to na pobočkách bank, pošt, spořitelen, ve větších podnicích, na úřadech i v kulturních zařízeních, všechna byla pochopitelně hlídána VB. (Jirásek, 1992, s. 80)

I tohoto dne byla bezpečnost na nohou, stejně tak Lidové milice a celá agenturní síť StB. Protože probíhaly nařízené inventury ve všech obchodech, k „ochraně“ se připojilo i kriminální oddělení, které dohlíželo na nežádoucí přesun zboží na domácí půdy. Od brzkého rána členové KSČ po boku „osobních strážců“ pořádali veřejné politické agitace o správnosti peněžní reformy. Nejistotu ani strach z dalších dnů však z obyčejných lidí nevymýtili. (Jirásek, 1992, s. 83-84)

Shrňme-li dění několika posledních dní, museli mít českoslovenští obyvatelé pro jejich přežití minimálně pevné nervy. V zákulisí už končily přípravy měnové reformy, o nichž nevěděli ani ti, kteří sami sebe považovali za věrné komunisty sloužící novému budovatelskému režimu, natož obyčejní pracující. Bezpečnostní složky v plné pohotovosti střežily vše od tajných zasedání výborů, přes převoz platidel ze SSSR, až po telefonní

hovory okresních poboček SBČS. Panické dny pro lid, hektické pro strůjce peněžní reformy a obzvlášť zásadní pro budoucí vývoj našeho hospodářství uplynuly. Před občany stály ty, které měly zásadní vliv na jejich budoucnost.

2. 5. 2 Provedení měnové reformy

Jak jsme popisovali na předchozích řádcích, hlavní důvody k provedení reformy měly čistě ideologické opodstatnění. Pro přechod k systému direktivního centrálního plánování bylo nezbytné zbavit se „balastu“ (Vencovský, 2005, s. 132) kolísající peněžní situace, kterou nestabilizovala ani reforma z roku 1945, ba naopak jí údajně jen zkomplikovala. Oficiálně však měla „zastavit narůstající inflaci, zredukovat množství oběživa, přivést příjmy a úspory obyvatel do souladu s trhem, umožnit řízení hospodářství pomocí ekonomických podnětů“ (Geršlová, 2002, s. 90) a zbavit buržoazii peněžních rezerv získaných po měnové reformě v roce 1945.

Nastal den D. Podle Zákona č. 41/1953 Sb., o peněžní reformě byla 1. června 1953 provedena druhá peněžní reforma v naší zemi. Principy, na nichž byla postavena, odpovídaly pravidlům definující zásady měnové reformy:

- novou peněžní jednotkou se stala koruna československá, se zlatým obsahem v hodnotě 0,123426 g ryziho zlata, připoutaná k sovětskému rublu v poměru 1,80 Kčs, z čehož pak SBČS stanovila její poměr k cizím měnám, např. k americkému dolaru 7,20 Kčs nebo k švýcarskému franku 1,6808 Kčs;
- platidla z předešlých let (konkrétně z roku 1945 a dalších) byla vyměněna za nová v různých kursech a hodnotách – 100, 50, 25 a 10 korunové bankovky, 5, 3 a 1 korunové státopvky a 25, 10, 5, 3, a 1 haléřové mince;
- byl zrušen přidělový systém hospodářství a zaveden volný trh pro všechny druhy zboží;
- maloobchodní ceny byly změněny (vzhledem k předešlým cenám na volném trhu byly sníženy a vzhledem k vázanému zvýšeny) a ceny zemědělských výrobků také;
- dále prošly úpravou některé mzdy, sociální platy a daňová zatížení;
- byly anulovány všechny staré vklady u peněžních ústavů a pojišťoven, státní cenné papíry vázané při měnové reformě z roku 1945 a státní dluhopisy, včetně závazků

z dílčích dluhopisů a zástavních listů vydaných i po roce 1945. (Průcha, 2009, s. 279-286)

K vyzvednutí nových peněz pak byla zmocněna jediná osoba za celou domácnost, která měla nárok pouze na jednu výměnu v termínu od 1. do 4. června. Potřebovala k tomu občanský průkaz a kmenový list⁴, kde byl posléze vypsán záznam o výměně peněz. Konkrétní přepoččet a výměna hotovosti pak vypadala následovně:

- ti, kteří nezaměstnávali žádnou pracovní sílu a nebyli vyloučeni ze zásobování na vázaném trhu – vyhláškou ministerstva vnitřního obchodu⁵ – mohli vyměnit staré peníze maximálně v hodnotě 300 Kčs za nové v poměru 5 : 1;
- zbytek hotovosti pak bez omezení v poměru 50 : 1;
- ti, kteří naopak někoho zaměstnávali nebo vyloučení z vázaného trhu byli, měnili peníze pouze v poměru 50 : 1. (Průcha, 2009, s. 284)

„Vklady ze závodního a školního spoření a zůstatky vkladů na knížkách, kterými byly vypláceny prémie laureátům státních cen, byly přepočítány 5 : 1“ (Vencovský, 2003, s. 132). Ostatní vklady uložené ve Státní spořitelně nebo Státní bance československé byly měněny dle následující tabulky:

Tabulka 1: Vklady obyvatel ČSR a jejich přepočty

Výše vkladů ve starých korunách	Poměr pro přepoččet nové měny
do 5 000 (včetně)	5 : 1
nad 5 000 do 10 000	6,25 : 1
nad 10 000 do 20 000	10 : 1
nad 20 000 do 50 000	25 : 1
nad 50 000	30 : 1
vklady po 16. květnu v jakékoli výši	50 : 1

zdroj: (Vencovský, 2003, s. 132)

Výhry Československé třídní loterie, které měly být vypláceny po 15. květnu, se přepočítávaly v poměru 50 : 1. Stejně tak zbylé platby jako daně, dávky a poplatky,

⁴ Jde o dokument, na jehož základě byly lidem přiděleny potravinové lístky. Byli na něm jmenováni všichni členové domácnosti.

⁵ Vyhláška č. 11/1953 Sb., o odběru zboží na vázaném trhu, ze dne 13. ledna 1953

nájmy nebo pojistné splatné po tomtéž datu (Jirásek, 1992, s. 88). Klademe-li si otázku, proč právě od šestnáctého květnového dne, pro odpověď nemusíme chodit příliš daleko. Právě v polovině pátého měsíce vypukla ona zmiňovaná nákupní horečka. Ti, kteří své vklady vybrali, je pak povětšinou neměli zač utratit, a tak je vložili zpět na spořicí či jiný účet. Vzpomeneme-li si na větu, která předvídala nešťastnou volbu těch, kteří své peníze z panického strachu vybrali, a poté opětovně vraceli do bank, právě nabývá svého obsahu.

První problémy nastaly hned zrána. Souvisely s již řečenými potížemi s přepočty nových platidel. Státní banka nestihla v dohodnutý čas dodat peníze do výměnných středisek, čímž se značně oddálilo jejich otevření. Mezitím už davy lidí tvořící vleklé fronty netrpělivě čekaly, než své úspory budou moci „dobrovolně“ přenechat státu sloužícímu dělnické veřejnosti. Nejasností, které dále zpomalovaly výměny a prodlužovaly už tak notný skluz výměnných středisek bylo zřejmě více, než finančníci připravující onu monstrózní loupež předvíдали:

- středisek bylo málo;
- instruktáž úředníků byla nedostatečná – nevěděli si rady s vyplňováním formulářů k výměně, neznali poměr pro přepočet záloh za květen, pro mzdy za úkolovou práci, nevybrané dovolené v uplynulém roce, aj.;
- telefonní síť byla přetížená, proto krajské pobočky nemohly řešit vzniklé problémy;
- státní banka měla málo vozidel pro převoz platidel a stále nestíhala s jejich přepočítáváním;
- obchody nestihly vyměnit cenovky a kvůli nařízeným inventurám otevřely pozdě;
- kantýny a závodní jídelny nevěděly jak přecenit jídla;
- a mnoho dalších. (Jirásek, 1992, s. 90-100)

Vyjmenované nesrovnalosti jen vyvolávaly v lidech rozhořčení a zvyšovaly napětí, které už tak hraničilo s možným výbuchem. Nejen zaměstnanci podniků, ale i obyvatelé čekající ve frontách, nakupující v obchodech, návštěvníci restaurací nebo jen kolemjdoucí na ulicích začali otevřeně dávat najevo svůj nesouhlas. Domlouvali shromáždění a shlukovali se v závodech, na dílnách i na veřejných prostranstvích, kde formou slovních projevů bojovali proti stávající situaci. Šířili letáky s protikomunistickými hesly, volali po svobodných volbách, spontánně stávkovali. Přestože mnozí straníci nesouhlasili s kroky svých kolegů, do konfrontace se nepouštěli, mlčeli, rezignovali. Ti odvážnější vystoupili ze strany. Reakce nestraníků ovšem přerostly v první protikomunistické povstání

v sovětském bloku událostí v Plzni, kde proběhly obrovské nepokoje a zřejmě nejradikálnější demonstrace za posledních několik desítek let. (Jirásek, 1992, s. 90-104)

Druhý výměnný den už nebyl tak dramatický. Přesto nevymizeli nespokojení stávkující, kteří stále intenzivně pracovali na veřejném odporu k měnové reformě. Problémy ve výměnných střediscích, obchodech i kantýnách přetrvávaly. Posluhovači KSČ na všech úrovních narychlo vyškolili agitátory, kteří měli v podnicích uklidnit buřičskou náladu a přesvědčit pracující lid o nezbytnosti reformy a přivést je k znovu poslušnosti. Všechny ozbrojené síly byly v plné pohotovosti a po včerejší plzeňské revoltně se nebáli nekompromisně zasáhnout. (Jirásek, 1992, s. 104-110)

Následující dny až do ukončení činnosti výměnných středisek vypadaly podobně. Úředníci stále měnili peníze, lidé se bouřili, agitátoři přesvědčovali, bezpečnost zatýkala. Obchodníci měli plné ruce práce s určováním cen. Poptávka zboží narůstala, ale jeho nabídka stagnovala, dokonce klesala kvůli nedostatku sortimentu a jeho množství v prodejnách. Objevily se otazníky ohledně daně ze mzdy, převodu dluhů, odměn, cestovních náhrad a spoustě dalších. Pohotovost represivnímu aparátu skončila v pondělí 8. května. Stejně jako se Stb, VB a Lidové milice vracely do běžného chodu, tak i podniky hlásily snížení absence a klidný průběh prací. Žádný další veřejný nesouhlas už nebyl zaznamenán (Jirásek, 1992, s. 110-128). „Kapitola pohnutých dnů prvního masového odporu československých občanů proti komunistické diktatuře se uzavřel...“ (Jirásek, 1992, s. 128).

2. 5. 3 Dopady a důsledky měnové reformy

V prvních pěti červnových dnech roku 1953 proběhly stávky ve 129 závodech, Bezpečnost uvěznila 472 osob, ve čtyřech městech došlo k demonstracím. Nejmasovější protesty byly organizovány v těžkém průmyslu (Kaplan, 1992, s. 5) – Škodovy závody, Motorlet Velešín, Motoruín České Budějovice, Česká zbrojovka Strakonice, ČKD Stalingrad, Tatra Přívoz, Hanácké železárny Prostějov, Bohumínské železárny Gustava Klimenta, aj. (Jirásek, 1992, s. 100-102, 109, 114). Přestože právě pracovníci těchto závodů byli považováni za pevnou oporu moci, stavěli se veřejně proti měnové reformě ve svých zaměstnavatelských podnicích napříč celou republikou.

Dopady měnové reformy byly ničivé. Lidé, kteří se nehodlali jen tak smířit se státem řízenou krádeží, tenkrát bojovali s vervou, to nepochybně. Bohužel pravdou je, a to

známe nejen z naší historie, že: „Každý hrdinský čin vždy byl náležitě potrestán.“ V roce 1953 tomu nebylo jinak. Bylo zatčeno několik set lidí a mimosoudně postiženo několik tisíc. Masová perzekuce čekala ty, kteří se udatně bili za lepší zítřky a ty, kteří pod patronací KSČ po nich tiše toužili. Prověrka státního aparátu, tedy celého systému včetně justice, škol, kultury, průmyslových závodů či zemědělských družstev očistila budovatelský režim od hypotetických rozvratníků a zbylých štváčů. Ačkoli se zmínění hrdinové mohutně rvali za spravedlnost oloupených nevinných, paradoxně vybojovali akorát prohloubení moci vedoucích skupin, zpřísnění represivních opatření k zabránění dalších povstání a pevnější propojení vztahu Praha-Moskva. Smutný konec těch, kteří věřili. (Jirásek, 1992, s. 129-140)

Po skončení výměny platidel musely pobočky SBČS nejdříve zničit papírové peníze nashromážděné k 31. květnu 1953 a poté ty z peněžní reformy. Likvidace probíhala v několika etapách ještě téhož roku. SBČS utržila za kov z mincí 940 415,86 Kčs, za papír 15 310,10 Kčs. Dohromady s náhradou přepravních výloh tak získala dalších 957 372,18 Kčs k dobru. Přibližně dvanácti milionům občanů bylo vyměněno cca 37,5 miliardy starých korun za 1,4 miliardy korun nových. Vklady k 1. červnu činily 31 339 milionů Kčs starých, po přepočtu pak 3 549 milionu Kčs. Včetně vkladů po 16. květnu dosáhl rozdíl z přepočtu cca 43 %. Ke dni zahájení reformy bylo množství peněz v oběhu 52 058,32 milionu starých Kčs, nových bylo vydáno již řečených 1,4 miliardy. Z tohoto počtu jen polovina byla směněna v poměru 5:1. Nevrátilo se téměř 3 miliardy starých Kč. Pracovníci výměnných středisek vykazali schodky v hodnotě 425 121 Kčs a 186 385 Kč v přebytcích. (Jirásek, 1992, s. 141-144)

V následující tabulce můžeme pozorovat ztráty obyvatelstva, které byly způsobeny měnovou reformou:

Tabulka 2: Ztráty obyvatel v milionech Kčs

ZTRÁTY Z VÝMĚNY ČI PŘEPOČTU	HODNOTA
oběživa	6 770,1
vkladů a běžných účtů (vyjma vázaných vkladů!)	3 082,3
pojistek (po MR 1945)	848,2
ze zrušení tuzemských CP	699,0
nákupy od 1. do 4. června 1953 (50 : 1)	1 500,0
pohledávek vůči národním a komunálním podnikům a družstvům	1 039,6
pohledávek vůči Fondu znárodněného hospodářství	500,0
pohledávek vůči rozpočtovým a jiným organizacím	100,0
pohledávek zemědělců (akce vykoupení strojů)	90,0
Celkem	14 629,2

zdroj: (Jirásek, 1992, s. 145)

Nesmíme opomenout anulované vázané vklady – cca 80 miliard – a další položky, které nebyly zahrnuty do výměny. Pak se dopočítáme k sumě převyšující 84 miliard ve starých penězích, přepočet v poměru 5 : 1 činil 16,8 miliardy v nové měně, který nepozorovaně propadl státní kase a spolu s celkovými ztrátami ilustrovanými v tabulce demonstruje trefný název knihy profesora Jirásky „Velká peněžní loupež v Československu“. Oficiální opodstatnění měnové reformy, údajně měla vést ke zvýšení životní úrovně obyvatel československého státu, byla fikcí. Proto byl zřejmě dokument vyúčtovávající měnovou reformu přísně tajný. (Jirásek, 1992, s. 145)

Příprava i realizace peněžní reformy s sebou nesla i jisté množství výdajů, konkrétně ve výši 50,9 milionů nových Kčs. Po závěrečných zhodnoceních však rozpočtové zprávy pro měnovou reformu vykazovaly čistý zisk v částce více než 3,5 miliardy nových Kč. (Jirásek, 1992, s. 146)

Měnovou reformou byl dovršen proces přechodu ČSR k centrálně direktivnímu systému řízení a plánování našeho hospodářství, s nímž se pojí všechny další vzniklé problémy. „Peníze už nenabývaly hodnoty podle emisní politiky nezávislé či autonomní Národní banky, ceny nebyly výsledkem tržních interakcí, úrok nebyl cenou kapitálového trhu a měnový kurs nebyl výsledkem devizového trhu...“ (Vencovský, 2005, s. 246). Byly

plně podřízeny, stejně jako měnová politika v následujících letech, centrálnímu plánu, což zbavuje své funkce nejen peníze, ale i tržní hospodářství. Obyčejní lidé po měnové reformě, myšleno domácnosti, neměli žádné naspořené peníze ani jiné rezervy, nemohli proto nijak narušit stabilitu státu, který byl naopak bohatý a dobře finančně zaopatřený. Ve stejné situaci se ocitly také podniky (stejně tak velkoobchody), které musely nejen svou pokladni hotovost, ale i jiné peněžní prostředky, jimiž původně disponovaly, předat státu a tím se staly čekateli na zdroje ze státního úvěrového plánu. (Vencovský, 2005, s. 246)

Změny v národohospodářském plánování doprovázely také předěly ve vnitropodnikovém hospodaření. Tzv. sovětský systém „chozrasčotu“ ruku v ruce s centrálním plánováním a řízením hospodářství začaly po měnové reformě fungovat jako jeden celek. Upravoval:

- rozpis plánu zahrnující hospodářské úkoly;
- státní plán obsahující přímé i administrativní nástroje řízení, směrnice a úkoly, výkonné normy, spotřebu materiálu a energií, aj.;
- kritérium efektivnosti, tj. plnění objemových ukazatelů plánu nehledě na jeho kvalitu;
- přímý maloobchodní prodej (byl zakázán) a pevné ceny;
- aj. (Geršlová, 2002, s. 84-85)

S výše popsaným byly také úzce spjaty reformy v daňové oblasti. Zavedením velmi podobného systému řízení jako v SSSR bylo nutné změnit i jednotlivá daňová zatížení, popř. začlenit do existující soustavy daně nové, které až na jisté výjimky, nebyly nijak pozměněny až do pádu komunismu. Byla upravena daňová zatížení družstev, podniků různých zájmových organizací a národních podniků. Vznikla nová daň z obrátu, daň ze zisku, daň živnostenská, daň ze mzdy, daň z příjmu obyvatelstva, domovní daň, daň z literární a umělecké činnosti. Nově vytvořená daňová struktura popřela všechny komunistické zásady zdanění příjmu, o které se doposud opírala, a na něž se odvolávala.⁶

Už po převratu 1948 se vztah mezi ČSR a Mezinárodním měnovým fondem (dále jen MMF) nevyvíjel zrovna optimálním směrem. Bylo zřejmé, že jsme pod tlakem SSSR nuceni jít cestou nikoli na západ, ale na východ. ČSR už na počátku roku 1952 odmítla

⁶ TUČEK, Miroslav. Padesát let veřejných financí v ČR (1945-1995). *Finance a úvěr* [online]. 1995, roč. 45, č. 9 [cit. 2012-04-24], s. 497. Dostupný z WWW: <http://journal.fsv.cuni.cz/storage/583_199509mt.pdf>. ISSN 0015-1920.

předat ekonomické údaje MMR, neúčastnila se voleb výkonných ředitelů, neinformovala jej o přípravách chystané reformy, natož o její realizaci. Příímým důsledkem takového jednání bylo ukončení členství ČSR ve Fondu k 31. prosinci 1954. Oficiální datum odstoupení od spolupráce s MMR a také Světovou bankou bylo stanoveno na 4. května 1955 z důvodu zásadních názorových neshod a pro porušování základních členských povinností. (Vencovský, 2005, s. 238-239)

Aby byly alespoň částečně kompenzovány finanční ztráty obyvatel byly zvýšeny „mzdové sazby, měsíční platy do 1200 Kčs, nižší důchody sociálního zabezpečení a rodinné přídavky na děti, zemědělcům vzrostly příplatky za nadsmluvní dodávky státu a později i výkupní ceny povinných dodávek, aj.“ (Průcha, 2009, s. 286). Postupem času se obyvatelé československého státu dočkali alespoň nějakých peněžních náhrad. Zdaleka ale nemohly pokrýt výši hotovostních a jiných ztrát. Ačkoli byla měnová reforma z roku 1953 údajně posledním úderem proti zbylým kapitalistům, jejich nastrádaným „milionům“ a silící ekonomické moci, paradoxně nejvíce zasáhla právě přední dělníky, rolníky a inteligenci z jejich řad, kteří se největší měrou podíleli na finančních úsporách ze 79,5 %, naopak nejméně buržoazii a bývalé kapitalisty. (Geršlová, 2002, s. 90)

Závěrem bychom mohli polemizovat nad tím, zda šlo opravdu o nevyhnutelný krok tehdejší vládní garnitury k oživení krachujícího hospodářství a k zlepšení životních podmínek poctivě pracujícího dělnického lidu. Nebo skrze obrovskou krádež vlastních obyvatel dokončil Klement Gottwald s Antonínem Zápotockým „dílo vítězného února 1948“ jak sami popisují v závěrečné zúčtovací zprávě. Odpovědi na tyto dvě zcela protichůdně otázky jsou, dle našeho názoru, více než jasné. Pravdou je, že měnová reforma opravdu zbavila ČSR státního dluhu, vázaných vkladů, pojistek a jiných „zátěží“ z války a z krachující země udělala zemi nezadluženou, s vysokými peněžními rezervami. Bohužel to bylo vykoupeno chudobou československých občanů, kteří přišli o své naspořené a mnohdy těžce vydělané peníze. „Byla to pro konstituovaný stalinský socialismus ideální situace...“ (Vencovský, 2005, s. 236).

3. Odraz měnové reformy v dobovém tisku

Po únoru 1948 i média musela změnit své dosavadní poslání a získat takové postavení, kterým by nijak neohrožovala plánovaný směr politiky, ale naopak novou vládu otevřeně podporovala před vlastními obyvateli. Komunističtí funkcionáři si uvědomovali významnou roli médií, kterou dodnes hrají v utváření veřejného mínění, proto začali podnikat kroky vedoucí přímočaře k získání kompletního dohledu nad tuzemskými sdělovacími prostředky. Pro naše potřeby jsme sice záměrně zúžili svůj pohled na periodický tisk, rozhodně tím ale nechceme podceňovat principiálnost dění v rozhlasovém, televizním, knižním a filmovém průmyslu.

Abychom mohli hovořit o odrazu měnové reformy v dobovém tisku, považujeme za důležité, nastínit tehdejší podmínky žurnalistické práce, legislativní rámec a postavení tištěných periodik v Československu. Už před komunistickým převratem byly odsouhlaseny právní předpisy týkající se mediální politiky. „Znění zákona č. 101/1947 Sb. O postavení redaktorů a o Svazech novinářů umožňovalo rychlé odstranění všech nepohodlných žurnalistů z novinářského stavu“ (Bednařík, 2011, s. 252). Následně vznikaly akční výbory ve vydavatelstvích, a tak personální čistky mohly bez větších problémů probíhat ve všech redakcích denního tisku. Stejně jako v hospodářském sektoru pobíhala vlna znárodňování, kterou vláda postupně zestátnila téměř všechny podniky, podobný scénář můžeme pozorovat i u médií. Už v dubnu byl přijat zákon č. 123/1948 Sb., o znárodnění polygrafických podniků, kterým všechny tiskárny přešly do rukou státu. Nová Ústava Československé republiky z května 1948 měla zajišťovat svobodu mínění jakoukoli formou... ovšem v mezích, které stanovil zákon. Noviny, stejně tak média obecně, měly převzít roli, která bude „formovat souhlasný postoj obyvatel státu k politice KSČ a bránit šíření nevhodných názorů“ (Bednařík, 2011, s. 256). Komunistické vedení proto chtělo přenést odpovědnost na vlastní bedra a získat tak patronát nad médii jako takovými. Postaralo se o to Kulturní a propagační oddělení Ústavního výboru KSČ se specifickým tiskovým a vydavatelským resortem, jejichž zaměstnanci rozhodovali o vydávání a existenci periodik, obsahové stránce i personálním obsazení redakcí. (Bednařík, 2011, s. 251-257)

Počátkem 50. let se však situace začala přirostřovat a v dubnu 1953 vznikla Hlavní správa tiského dohledu (HSTD), která „fungovala jako samostatný útvar ministerstva

vnitru s úzkými pracovními kontakty na StB“ (Končelík, 2010, s. 139) a zajišťovala předběžnou kontrolu. Téhož roku vznikla Poštovní novinová služba, jejímž zřízením spadla pod hlavičku státu také distribuce novin i časopisů. Stejně rychle jako novináři přicházeli o své povolání, tak i jednotlivé tituly zanikaly, protože nevyhovovaly potřebám „obecného zájmu“, především však vyžadované ideologické jednotě KSČ. Privilegované postavení mělo Rudé právo jako ústřední list strany, v Ostravě pak KSČ publikovala deník Nová svoboda a v Brně Rovnost. Vydávat periodika mohly jen politické strany, státní a ústavní orgány, zájmové organizace, závody a družstva, od čehož se také odvíjí skladba novinového trhu poloviny 20. století. Československá strana lidová vydávala deník Lidová demokracie, Československá strana socialistická Svobodné slovo, Revoluční odborové hnutí Práci, Československý svaz mládeže Mladou frontu, naše armáda Obranu lidu. Oblíbenosti si těšily závodní a vesnické noviny. Časopisy například vydávala Československá akademie věd nebo ministerstvo školství. Lidové noviny zanikly roku 1952 a nahradil je týdeník Literární noviny. Pochopitelně, v novinových stáncích bylo mnohem více titulů než ty, které jsme právě jmenovali, všechny ale musely odpovídat legislativním požadavkům, projít kontrolním orgánem a vyhovovat politickému přesvědčení. Domácí i zahraniční informace, včetně obrazového materiálu, novinám i časopisům dodávala výhradně Česká tisková kancelář ve spolupráci s KSČ a sovětskou zpravodajskou agenturou TASS. Cenzura natolik zasahovala do tvorby a práce žurnalistů a jiných píšících odborníků, až vytvořila jakousi povinnou šablonu, podle níž museli redaktoři formulovat svá sdělení. Museli dodržovat nejen obsahově vytyčený rámec, ale i stylistickou podobu. (Končelík, 2010, s. 137-149).

Měli jsme možnost nahlédnout do všech titulů dobového tisku, které nabízí ostravský archiv. Předmětem bádání byly denní výtisky následujících titulů v období od ledna do konce června roku 1953:

- Rudé právo, Nová svoboda, Mladá fronta, Obrana lidu a Práce.

Podrobněji jsme rozebrali deník Rudé právo, jakožto ústřední orgán KSČ. Ostatní periodika, ačkoli jsme se jim při bádání věnovali stejnou měrou, nebudeme popisovat tak detailně. Všechna sdělení určená veřejnosti totiž byla natolik hlídána kontrolními orgány, že mnohdy se jejich texty naprosto shodovaly právě s těmi z Rudého práva.

3. 1 Peněžní reforma roku 1953 v denním tisku

„Do roku nových vítězství“

„Odsouzení a potrestání spikleneckých zrádců je velkým aktivem bilancí uplynulého roku a posílením pro další roky. (...) Náš dík patří proto věrným a bdělým orgánům naší bezpečnosti, které se nemalou měrou zasloužily o odhalení a likvidaci protistátního spikleneckého centra...“ (Nová svoboda, 1. 1. 1953). Slova, která vzkázal v rozhlase tehdejší československý prezident svému lidu v novoročním projevu, otiskla Nová svoboda 3. ledna 1953 na své novinové dvojstrany. Zhodnotil, že výstavba socialismu v uplynulém roce disponuje „takovou mohutnou silou, že přes všechny škody a sabotáže (...) se nepodařilo rozvrátit a zlomit vývojovou linii našeho hospodářství“. Dále prý průmyslová výroba vzrostla přibližně o 18 %, počet zemědělských družstev o 76,7 %, avšak celkově hospodářství zaostávalo v plnění plánu. „Ano, drazí přátelé, budeme muset v novém roce hodně napsat síly. Ale své úkoly, jejichž smyslem a cílem je blaho našeho lidu, posílení našeho lidově demokratického státu a udržení světového míru, splnit můžeme,“ uváděl na konci projevu Gottwald. Obyčejní lidé, obyvatelé tehdejšího Československa, zatím netušili, co budou muset podstoupit a obětovat pro vlastní blaho. S přáním do nového roku a výkonnou budovatelskou vizí ukončil svou promluvu k vlastním občanům slovy: „Kupředu, československá úderná brigádo světového pokroku a demokracie, kupředu za splnění pětiletého plánu, za světový mír.“ My už dnes bohužel víme, že zřejmě zapomněl dodat: „Kupředu velké loupeži, bídějším žití a ještě nuznějším zítřkům.“

První krok k měnové reformě byl zveřejněn na stránkách denního tisku 15. ledna 1953. Všechny noviny, do kterých jsme měli možnost nahlédnout, toho dne otiskly naprosto totožný článek pojmenovaný „Nová vyhláška o úpravě vázaného trhu“ (Nová svoboda, 15. 1. 1953), popř. „Vyhláška o nové úpravě vázaného trhu“ (Rudé právo, 15. 1. 1953). Tato nicotná odlišnost však byla jediným rozdílem mezi informativními texty jednotlivých periodik. Ve vyhlášce noviny informovaly o změnách na vázaném trhu: „Lístky a šatenky nebudou vydávány soukromým podnikatelům, ani žádnému z příslušníků jejich domácnosti (...), vesnickým boháčům, ani členům domácnosti. (...) Okresní národní výbory vyloučí úplně ze zásobování na vázaném trhu různé zbytky kapitalistických vrstev, jako na příklad bývalé továrníky, bankéře, velkoobchodníky, akcionáře,...“ (Rudé právo, 1. 1. 1953). Pokračoval výčet minimálně další desítky těch, kteří zůstali na pospas

nadsazeným cenám volného trhu. Vyhláška obsahovala i opravu drobných formálních úprav a blíže upřesňovala již stávající ustanovení. Jako samostatná brožura pak byla vydána v týdeníku Vnitřní obchod.

Následujícího dne Nová svoboda otiskla úvodník, který svým obsahem vysvětloval nevyhnutelné kroky vlády a citací tehdejšího předsedy vlády Antonína Zápotockého odůvodňoval, z jaké podstaty vyhláška vzešla: „Je třeba si uvědomit, že nevydržíme věčně s naším přidělovým systémem a dvojími cenami. Vázaný trh není žádným ideálem a fetišem. Vláda se těmito otázkami zabývá a přikročí v nejbližší době k omezení vázaného trhu na ty, které při významu jejich práce a povolání je nutno je přidělově zásobovat. Toto omezení bude nutnou přípravou k zavedení jednotného trhu i jednotných cen...“ (Nová svoboda, 16. 1. 1953). Vyřazení minimálně několik desetitisíců lidí z přidělového systému objasnil vcelku jednoduše: „Nemůžeme to dělat rovnostářsky pro všechny spotřebitele stejně, nemůžeme to dělat na úkor těch, kteří svou poctivou prací přispívají k budování naší vlasti.“ V podobném duchu pokračoval celý článek, poukazující na správnost vyhlášky, podporující vzorné budovatelky a odsuzující kapitalistické příživníky, samozásobitele a samoživitelky nehodlající pracovat ve veřejném sektoru.

Ačkoli o sjednocení dvojího trhu a zrušení přidělového systému se už veřejně hovořilo i na stránkách denního tisku, o připravované měnové reformě nepadl ani nejmenší náznak. Přitom na přelomu roku se už začaly řešit technické záležitosti ohledně přepravy nových platidel, jejich zabezpečení při převozu a probíhaly mnohá vyjednávání s Moskvou. Není divu, že českoslovenští obyvatelé do poslední chvíle o ničem nevěděli, když v novinách, které by je měly o tak závažných věcech informovat, nenašli jiné než cenzurou přísně kontrolované komunikáty.

Rudé právo

Celé čtyři následující měsíce se v denním tisku neobjevila jediná zpráva, byť jen několikařádková, která by oznamovala lidem sdělení o závěrečných pracích československé vlády v přípravě peněžní reformy.

Teprve v sobotu 30. května byla lidem předána fakta o realizaci měnové reformy prostřednictvím rozhlasu. Ranní výtisky novin z 31. května 1953 pak otiskly zcela identické vládní prohlášení. Pouze s typografickými rozdíly, stylisticky a slovo od slova shodným obsahem, začínaly noviny zprávou ze „Zasedání Ústředního výboru

Komunistické strany Československa“, pokračovaly článkem o zasedání vlády, dále informovaly, že Národní shromáždění projednalo a schválilo zákon o peněžní reformě a na závěr otiskly „Usnesení vlády republiky Československa a Ústředního výboru Komunistické strany Československa ze dne 30. května 1953 o provedení peněžní reformy a zrušení lístků na potravinářské a průmyslové zboží“. Zjistili jsme, že není vůbec podstatné, které noviny právě citujeme, jelikož titulní strany tehdejších periodik vypadaly jako otištěné přes kopírovací papír. Některé tituly se snažily odlišit od ostatních alespoň uspořádáním dílčích komunikátů a grafickým pojetím, avšak Národní obrana vydala nedělního rána dočista duplikát titulní strany Rudého práva. Konečně, není se čemu divit, když jejím vydavatelem bylo ministerstvo národní obrany.

Téhož dne vyšel na prvních stranách Rudého práva úvodník, v němž nezveřejněný autor připisuje peněžní reformě „dalekosáhlý význam pro další rozvoj celého našeho hospodářství“ (Rudé právo, 31. 5. 1953) a zároveň upozorňuje na skutečnost, že „se týká všech občanů republiky“. Dále tvrdí, že jen touto cestou docílíme pevné měny se zlatým obsahem a „nové peníze budou v rukách pracujících, dělníků, techniků, rolníků a úředníků a nemohou se dostat do rukou spekulantů a příživníků“. Dnes už víme, že šlo o text zcela lživý, jelikož právě dělnickou třídu a rolníky pracující ve veřejném sektoru, kteří se podíleli na finančních úsporách z necelých 80 %, zasáhla měnová reforma největší měrou. Autor na několika desítkách dalších řádků vysvětluje, že ony velké peněžní přebytky, kvůli nimž se stala realizace peněžní reformy neodkladnou, byly v rukou soukromých kapitalistů. Ti prý vykořisťovali poctivé pracující tím, že vykupovali zásoby státu z přidělu i na volném trhu, a zároveň své zboží z podnikání prodávali na trhu černém. Proto přišli vládní funkcionáři s „různým opatřením proti kapitalistickým živlům“. Pisatel článku vybízel obyvatele k tomu, aby pomohli zajistit stabilitu našeho státu tím, že přijmou bez velkých okolků jednorázové ztráty, které budou reformu neodmyslitelně doprovázet. Paralelně s vyřčenou prosbou přislíbil, že později budou jejich úbytky kompenzovány „tak výraznými výhodami, jako je zvýšení kupní síly peněz, vytvoření předpokladů pro snížení cen a zejména jistota, že v naší republice je pro každého zajištěna práce (...), což je předpokladem trvalého vzestupu hmotné i kulturní úrovně všeho pracujícího lidu“. Tento zcela a jasně politicky agitační text byl zakončen slovy: „Peněžní reforma a zrušení přidělového systému otevřely širokou cestu našemu postupu kupředu.“

Na následujících dvoustranách, pokračuje Usnesení vlády, které blíže specifikuje zásady měnové reformy, tedy peněžní reformu jako takovou, zrušení lístkového systému

zásobování a zvýšení mezd, platů, pensí a rodinných přídatků, na místě autorově pak byla podepsána Vláda republiky Československé a Ústřední výbor Komunistické strany Československa. V Rudém právu, stejně tak u všech probádaných titulů, je následně řazen projev předsedy vlády soudruha Viliama Širokého z plenárního zasedání Národního shromáždění z předchozího dne. Jednotlivé tituly se po obsahové stránce neliší v jediném slovu. Podle zřejmé přísně nalinkované předlohy cenzurního orgánu pokračovaly noviny v uveřejnění Zákona z 30. května 1953 o peněžní reformě, o němž jsme se už zmiňovali v první části naší práce. Byl rozdělen do šesti oddílů a dvanácti paragrafů, ze kterých se občané teprve dozvídali, co všechno je právně zakotveno v zákoně o peněžní reformě, že nepůjde jen o výměnu starých peněz za nové a zrušení přidělů, ale také o zrušení některých závazků a pohledávek a o zrušení Likvidačního fondu měnového. Z následující Směrnice o způsobu provedení peněžní reformy, vydané ministerstvem financí 30. května 1953, se čtenáři Rudého práva mohli dozvědět podrobnosti o tom, za jakých podmínek a jakým způsobem bude výměna probíhat, jak se budou účtovat dluhy a jiné závazky, jak se budou přepočítávat mzdy, daňové sazby, cenné papíry, aj. Ve všech výše jmenovaných denících zřejmě podle předlohy Rudého práva (krom Nové svobody) vyšel detailní popis nových platidel s jejich dokumentárními fotografiemi. Za něj byl zařazen Příkaz ministra vnitřního obchodu o nových jediných státních maloobchodních cenách potravinářského a průmyslového zboží, který přesně určoval jednotné ceny výrobků. V následující tabulce můžeme srovnat některé nově oceněné zboží z příkazu:

Tabulka 3: Příklady maloobchodních cen ve srovnání s předchozím rokem

Druh zboží	Stará cena z roku 1952		Nová cena v Kčs
	Vázaný trh	Volný trh	
Chléb	8,00	16,00	2,80
Rohlík	37,70	56,60	0,40
Hovězí zadní	48,00	200,00	25,00
Cukr kostkový	15,70	140,00	14,0
Káva	-	1500,00	300,00
Máslo 1. jakosti	80,00	450,00	44,00

zdroj: (Rudé právo, 31. 5. 1953), (Tuček, 2003)

Citovaný příkaz byl zřejmě posledním politicky nařízeným článkem nedělních výtisků. Redakce Rudého práva ještě otiskla informativní zprávu o úpravě otevírací doby

v prodejnách během realizace peněžní reformy ve dnech následujících a nový ceník jízdného Československých státních drah a Československé státní automobilové dopravy, který uváděl, že „cestující, kteří si zakoupí jízdenku v době od 1. do 4. června 1953, mohou zaplatit jízdné buď ve staré měně, a to tak, že zaplatí desetinásobek dosavadních cen, nebo jednu pětinu dosavadních cen v nové měně...“ (Rudé právo, 31. 5. 1953).

„Dnešní den – 1. červen 1953 – bude zapsán jako významný mezník v životě lidu naší země, jako mezník na cestě našeho lidu k bohatému, šťastnému životu – k socialismu...“ (Rudé právo, 1. 6. 1953). Rudé právo zahájilo první výměnný den přesvědčovacím úvodníkem, opět anonymního autora. Přestože se už od rána tvořily před výměnnými středisky, která stále nezahájila svou činnost kvůli zpožděným dodávkám nových platidel, vleklé fronty spíše nevlídných než jásajících obyvatel, pisatel zmíněného úvodníku zřejmě viděl situaci jinak: „...významná opatření strany a vlády (...) jsou přijímána s naprostým souhlasem a s uspokojením drtivou většinou pracujících...“. Přitom z povinných denních hlášení o aktuální situaci Ústředního vedení prací k provedení peněžní reformy, je zcela zřejmé, že nespokojenost lidí stoupá stejnou úměrou jako jejich nervozita a nejistota (Jirásek, 1992, s. 49-140). Rudé právo, stejně jako ostatní noviny, však šířilo optimistické zprávy o tom, jak si hlas lidu pochvaluje kroky tehdejší vládní garnitury. Přestože na následující straně přerušil na chvíli drtivou agitační kampaň vlády Mezinárodní den dětí, další řádky už opět referovaly o nových maloobchodních cenách, o prodeji zboží za staré peníze, zvýšení důchodů, úpravě mezd, platů a rodinných přídatků a o změně daní. Dokonce i na poslední straně Rudého práva, která byla obvykle věnována sportovní rubrice, se objevily drobné zprávy související s peněžní reformou.

Skončil bouřlivý den plný stávek, nepokojů, veřejných projevů, znehodnocování starých peněz, šíření protivládních letáků, shromažďování nespokojených lidí, a dokonce den, kdy proběhla první protikomunistická demonstrace. V denním tisku, který doputoval v ranních hodinách, 2. června 1953, do místních trafik a do rukou kolportérů, nebyla jediná zpráva, která by popisovala otevřený nesouhlas československých občanů z předešlého dne. Ba naopak, Rudé právo začalo úvodníkem, v němž vyzdvihovalo správnost a neodkladnost rozhodnutí komunistické vlády: „Tento úspěch je výsledkem poctivé práce milionů našich dělníků a ostatních pracujících a moudré politiky strany a vlády...“ (Rudé právo, 2. 6. 1953). Namísto skutečného svědectví uplynulých událostí lživě popisovalo nadšení obyvatel: „...vítají toto opatření strany a vlády s uspokojením a vidí v nich právem nutný předpoklad ještě rychlejšího rozvoje socialistického hospodářství (...), vidí v nich

právem projev neustálé péče strany a vlády o zlepšení života našeho lidu...“. Následně vybízelo pracující, aby svědomitě a hlavně důsledně dodržovali hospodářské plány, které při jejich naplnění spolu se zvýšením produktivity práce a snížením vlastních nákladů budou zárukou ke snižování maloobchodních cen, zvyšování platů a mezd a stejně tak zvyšování životní úrovně, jako tomu bylo v SSSR.

Kdybychom třetí červnový den (a nejen jej) měli hodnotit pouze z archivních podkladů Rudého práva, provedení měnové reformy a zrušení přidělového systému bychom klasifikovali jako optimální a nejefektivnější krok vládních funkcionářů, vedoucí zcela nezpochybnitelně k jednomu vytyčenému cíli – zlepšení životní úrovně poctivé dělnické třídy. Bez jakýchkoli otázek, ať kladně či záporně míněných, ji veřejnost přijala pozitivně, protože plně pochopila důležitost a nutnost reformy a jednomyslně, ba dokonce s plnou spokojeností souhlasí s kroky tehdejší inteligence.

Zprávy o měnové reformě v následujících dnech spíše ustupovaly do pozadí, na přední stránky Rudého práva se dostaly oslavné názory dělnického lidu, který jimi dával najevo svůj souhlasný a děkovný postoj k novému hospodářskému systému. Pravdou je, že zmíněné rezoluce byly uveřejňovány už v předešlých dnech, v těchto a dalších výtiscích však zcela zaplnily titulní strany denního tisku. Paralelně s nimi vyplňovaly zbylý novinový prostor chvály československých pracujících, v nichž byla vyzdvihována jejich neustále se zvyšující produktivita práce. Díky jejich usilovné snaze a plnění plánu přispívali k zlepšení úrovně našeho hospodářství. Na stranách následujících se už redaktoři měnové reformě ani zrušení přidělů nevěnovali téměř vůbec. Jen zřídka uveřejnili seznam s dalšími maloobchodními cenami, upřesnili účtování a placení elektřiny a plynu nebo publikovali zprávy o tom, jak se zahraniční média vyjadřovala k československým peněžním změnám.

Poslední zaznamenané zprávy o reformě a zavedení jednotného trhu ve všech denících, krom Obrany lidu, jsme datovali na 16. června 1953. Ironií je, že denní tisk začal o měnové reformě uveřejňovat první články v jeden jediný den a stejně tak i ve shodný den o ní i přestal občany informovat. Jde o náhodný sběh fungování několika deníků nebo cenzurou jasně stanovené datum ukončení veřejné informovanosti o peněžní reformě? Čistě v teoretické rovině bychom mohli o výše zmíněném polemizovat. V té praktické jsme se však na vlastní oči přesvědčili, že dohled nad tehdejším tiskem byl tak nekompromisní, že hypotetické vedení jakéhosi imaginárního sporu je jasně vyloučeno.

Národní obrana

Pojetí deníku Národní obrana vybízí k zamyšlení, zda tiskaři Rudého práva nepoužívali při jeho tvorbě kopírovací papír a nedávali tak oběma periodikům konečnou podobu zároveň. Z poměrně detailního popisu obsahu Rudého práva je vcelku zřejmé, jaký obsah šířili mezi své čtenáře žurnalisté Národní obrany.

Zcela identickou kopii úvodníku Rudého práva otiskla Národní obrana poslední květnový den. Stejný krok držela i v následujících výtiscích, jejich komunikátech, řazení, stylistice, zkrátka se shodovala s ústředním orgánem Komunistické strany Československa ve všech směrech. Jelikož se deník naprosto shoduje s pojetím Rudého práva, nepovažujeme za příliš důležité, znovu popisovat obraz měnové reformy právě v Národní obraně.

Nová svoboda

Nová svoboda byla ostravskou odnoží Rudého práva a pravdou je, že rukopis společného vydavatele, KSČ, je na stránkách obou deníků lehce rozpoznatelný. Oproti Národní obraně alespoň novináři Nové svobody publikovali autorské články, přestože jejich ideová a agitační náplň zůstala shodná. Dokonce na stránkách obou tiskovin můžeme pozorovat, že jsou ve shodném sledu řazeny články obsahově souhlasné, pouze se liší v samotném pojetí a stylizaci. Uvědomujeme si, že i námi vyzdvihovaná snaha odlišit Novou svobodu od Rudého práva, nemusela být výsledkem ryze samostatné tvůrčí práce žurnalistů, nýbrž další promyšleným tahem kontrolních institucí. Zdali je alespoň jedna z hypotéz pravdivá se bohužel nedozvíme.

V den realizace měnové reformy Nová svoboda vydala na titulní straně článek s názvem „Veliký ohlas na opatření strany a vlády“ (Nová svoboda, 1. 6. 1953), pokračuje svědectvím „Důkaz správnosti naší hospodářské politiky“ a na něj navazuje narativním příběhem o tom, jak „Cikánská rodina soudruha Vaška vítá nová opatření“.

I přes (ničím nepodloženou) snahu Nové svobody diferencovat se od privilegovaného Rudého práva, se mnohdy její tvůrci nemohli, možná nechtěli, oprostít od přejímání persvazivních článků. Úvodní text „Pevná základna k dalšímu růstu životní

úrovně“ (Nová svoboda, 2. 6. 1953) redaktoři jednoduše zkopírovali bez minimálního pozměnění z Rudého práva z předešlého dne.

Ve středu 3. června se lidé mohli dočíst v Nové svobodě, že je čekají prověrky norem, že Rašínova reforma vedla jen k dalšímu zbohatnutí buržoazie na rozdíl od té dnešní, která „postihuje kapitalistické živly a zlepšuje postavení pracujících, jak se každý může přesvědčit přepočítáním nových cen na základě nové měny...“ (Nová svoboda, 3. 6. 1953), a že konečně došla řada i na zemědělce, kterým se díky nedávným opatřením strany a vlády zvýšily příplatky k výkupním cenám nejdůležitějších zemědělských plodin.

Další dny se redaktoři věnovali stejně „důležitým“ zprávám jako autoři Rudého práva. Peněžní reformě během výměny patřila „nálepka“ vlastní důležitosti, pomalu však začala ztrácet své prioritní postavení na prvních novinových dvoustranách a její místo zaujaly děkovné rezoluce dělnického lidu a hodnocení s výsledky plnění plánu tuzemských podniků.

Mladá fronta

První červnový den Mladá fronta publikovala obsahově totožné a zpracováním velmi podobné zpravodajství jako předchozí jmenované tituly. V úterý 2. června sice zveřejnila na první straně autorský článek demonstrující aktuální situaci v republice doplněný fotografií zástupu pracujících při výměně peněz, obsahově však zcela odpovídal vyžadované politické jednomyslnosti KSČ a cenzurního orgánu. Naprosto shodně ve všech titulech denního tisku, které jsme pročítali, byl následující půlstránkový článek věnován názorům pracujícího lidu, který peněžní reformu s otevřenou náručí vítá a plně s ní souhlasí, dokonce za ní otevřeně děkuje. Malou zmínku o událostech v Plzni jsme našli právě v Mladé frontě. Plzeňský zpravodaj však nereportuje první veřejný odpor proti režimu přímo z centra dění, jak bychom očekávali, nýbrž poukazuje na skutečnost, že obchody jsou přeplněny zbožím a „že naši pracující mají zajištěný radostný a spokojený život, neboť platy po měnové reformě poskytují každému pracujícímu člověku dobrou odměnu za jeho práci“ (Mladá fronta, 2. 6. 1953), a tudíž si konečně budou moci všechno toto zboží koupit...

Mladá fronta pokračovala s texty opěvujícími náležitost reformy i třetí výměnný den. Krom jásajících ohlasů pracujícího lidu zveřejnila i souhlasná přitakání svazácké mládeže, která zpracovala jako úvodník střeďečního vydání. Jeden ze zpravodajů se navíc

vyjádřil k pondělním událostem v Plzni. „Plzeňští pracující ze všech závodů vyšli v pondělí odpoledne s vlajkami a obrazy soudruha Zápotockého a Malenkova do ulic, aby vyjádřili svůj souhlas s usnesením strany a vlády o měnové reformě a zrušení lístkového systému (...). Průvod byl cestou srdečně pozdravován pracujícími z četných závodů (...) a chvíli co chvíli provolávali hesla na souhlas s měnovou reformou: ‚Ať žije rudá Plzeň‘, ‚Zápotocký neznal, naši měnu upevnil‘ (...). První den zrušení lístkového systému a měnové reformy oslavili pracující i mládež v radostných kolečkách...“ (Mladá fronta, 3. 6. 1953). O mnohatisícové demonstraci (Jirásek, 1992, s. 102), která vypukla už v deset hodin ráno s protivládními slogany typu „Chceme novou vládu“ nebo „Chceme své peníze“, však nepadla ani zmínka. Děkovné rezoluce z všemožných závodů a podniků byly dennodenně zveřejňovány spolu se souhlasnými články dělníků, nadporučíků, stavbařů, továrníků a mnoha dalších zástupců z lidu.

Práce

Deník Práce se věnoval tehdejšímu peněžnímu a hospodářským změnám v mnohem širším měřítku než ostatní noviny. Publikoval tentýž úvodník Rudého práva, z kterého jsme již mnoho citovali. Spolu s mnoha dalšími, cenzurou nařízenými, články plnil poslušně svou manipulativní roli v utváření veřejného mínění. Jako jediný z denního tisku zveřejnil projevy poslanců k zákonu o peněžní reformě. V Práci nechyběl ani tentýž článek České tiskové kanceláře o otevírací době v následujících dnech a o změnách v jízdě. Samozřejmě ve shodném znění jako v Rudém právu či Nové svobodě.

Jediný deník Práce se i poslední výměnný den věnoval otázkám a odpovědím k peněžní reformě a zrušení lístků, politickým agitacím prostřednictvím otištěných článků v novinách a přidal stejně jako ostatní děkovné rezoluce, nové ceníky, aj. Oproti Mladé frontě, Nové svobodě, Rudému právu a Obraně lidu se jí však věnoval i v následujících dnech, a to v razantně širším rozsahu. Zřejmě to vyplývá z vlastnické podstaty listu, jenž patřil odborovému hnutí.

Závěrem můžeme konstatovat, že stejně tak, jak jsme pod taktovkou KSČ měnovou reformu v tisku zahájili, tak jsme ji i ukončili. Redaktoři těch novin, které jsme měli možnost prozkoumat, oznámili československým občanům v jediný den, tedy 31. května 1953, zamýšlené kroky tehdejší vlády. Provedení reformy a likvidaci dvojího trhu vláda stanovila na 1. června 1953 a obyčejní lidé závislí na informacích z hromadných sdělovacích prostředků se onu šokující zprávu dozvěděli den před její faktickou realizací.

Tištěná média ten den otiskla naprosto totožné články, řazené ve shodném pořadí, s neměnnými titulky a pouze miniaturními rozdíly v typografii jednotlivých komunikátů. Přísný dohled ze strany cenzury byl v těchto dnech jasně viditelný. Ačkoli jsme v předešlé části naší práce referovali o bouřlivých nepokojích a stovkách stávek nejen během prvního výměnného dne, o masovém odporu a nesouhlasu s vládními rozhodnutími jsme se v tisku nedočetli jedinou řádku. Naopak. Noviny překypovaly optimismem nad usnesením strany a prohlášením vlády o měnové reformě. Podle denních výtisků místních novin byly ohlasy na peněžní změny zcela souhlasné a děkonné. Lidé jásali nad důmyslností komunistické inteligence, která prostřednictvím monetární politiky upevnila a dále budovala pevné základy socialismu. Dnes už je více než zřejmé, a skutečně jsme se o tom přesvědčili, že Hlavní správa tiskového dohledu a Komunistická strana Československa věnovaly velkou část svého úsilí už tenkrát mediální kontrole. Přísně hlídaly obsahovou stránku nejen periodik jako takových, nýbrž i jednotlivých textů. Můžeme tedy s jistotou říci, že odraz měnové reformy v dobovém tisku rozhodně nebyl zrcadlem odrážejícím „objektivní“ realitu, jasná svědectví, ani skutečné reportáže z rozohněných ulic měst, natož tak negativní a pesimistickou atmosféru, která mezi lidmi panovala a držela se jich neúprosně ještě několik desítek následujících let.

Shrneme-li možnou informovanost tehdejšího lidu plynoucí z periodického tisku o chystaných finančních změnách, dojdeme k závěru, že jsme mohli naprosto zřetelně pozorovat učebnicový příklad činnosti cenzurního orgánu. Neúmyslně jsme zatajili, že v každém otištěném článku bylo množství politických a agitátorských frází, které jejich autoři neustále omílali, a kterými odvraceli pozornost čtenářů od měnové reformy samotné a úmyslně jimi své publikum přesvědčovali o její správnosti. Mnohdy tyto opakované větné stavby působily zcela statickým, až klišovitým dojmem. Na samotný závěr kapitoly tedy zmiňujeme stylovou, obsahovou a žánrovou monotónnost jednotlivých článků i celkové náplně hromadných sdělovacích prostředků, kterým byla tehdejší média nucena se plně podříditi.

4. Využití řešené problematiky v žurnalistice

V poslední části naší bakalářské práce přistupujeme ke zpracování zkoumaného tématu v žurnalistickém diskursu. Pro lepší pochopení následujících komunikátů bychom rádi upřesnili, jakému publiku jsme jejich pojetí přizpůsobili. Jako imaginární cílovou skupinu jsme si vybrali obvyklé čtenáře tuzemských mainstreamových deníků. Rozhodně jsme jednotlivé články nestylizovali pro úzký okruh odborníků a specialistů věnujícím se dané problematice, ani naopak zcela nevzdělané a pasivní části naší populace. Zaměřili jsme se tedy na širokou většinu těch, kteří ačkoli nejsou historiky nebo inženýry ekonomie, mají zájem o nabytí nových znalostí či objasnění již známých informací.

4.1 ÚVODNÍK

Největší loupež století

Bylo už několik let po válce. Československá ekonomická situace se vcelku svižně zotavovala z katastrofálních důsledků konfliktu, atmosféra uvnitř republiky se ale blížila neúnosnosti. Rozhodující „hlavy“ tvrdě pracovaly na vybudování stabilního mocenskopolitického systému, veřejný i soukromý sektor v celé své rozvětvenosti musel být přetransformován do podoby zcela vyhovující záměrům nové vládní garnitury a represivní složky bylo třeba povolat v plné oddanosti a poslušnosti k „ochraně“ republiky proti kapitalistickým žvlům a chamtivé buržoazii.

Příčiny státní nemoci: odmítnutí zahraniční pomoci v podobě Marshallova plánu, druhé znárodnění a následná likvidace soukromého sektoru, kolektivizace, vazby na RVHP a utužování vztahu Praha-Moskva. „*Ocelová koncepce našeho hospodářství byla neúnosná. Tehdejší vláda si také uvědomovala, že vést republiku podle jednotných šablon lidových demokratických republik, dále nelze. Následně ztroskotala první pětiletka a záchranou krachujícího státu měla být peněžní reforma,*“ popisuje kroky tehdejších moci tvůrců historička Viola Müllerová.

Diagnóza: obrovskou měrou narůstala inflace, množství peněz v oběhu dvojnásobně převyšovalo reálnou kupní sílu, pracovní podmínky byly nesnesitelné, nálada lidí negativní. Shrnutí prognózy budování základů socialismu: nabytí vědomí za pár

měsíců, fyzické zotavení za několik let, úplné psychické zotavení nepravděpodobné, touha po lepších zítřcích... neutralizována.

Mediální obraz

Psaly se první roky 50. let a obyvatelé Československa byli stále závislí na přidělovém zásobování. Okolnosti se neměnily a bylo více než zřejmé, že se krizová situace našeho hospodářství musí aktivně řešit. Společně se zrušením lístkového systému vládní funkcionáři, v naprosté tajnosti a ve spolupráci se Sovětským svazem, připravili za zády svého národa měnovou reformu, která měla být posledním úderem proti zbylým kapitalistickým přeživším. Pouhý den před její realizací, tedy 31. května 1953, byly lidem předány oficiální zprávy o náplni následujících dnů. Pod přísnou kontrolou Hlavní správy tiskového dohledu a s patronací Komunistické strany Československa denní tisk informoval širokou veřejnost o nových legislativních opatřeních upravující změnu systému a monetární politiky. Během následujících asi deseti dnů média dodržovala zcela zřejmou přísně nalinkovanou předlohu cenzurního orgánu. Prostřednictvím agitátorských úvodníků, přesvědčovacích frází a nespočtu zveřejněných děkovných resolucí noviny optimisticky hlásaly, jak dělnický lid přijímá kroky tehdejších pochlebovačů režimu, protože si právem uvědomuje správnost a neodkladnost hospodářských změn. Rozhodně není možné, poskládat si reálný obraz o měnové reformě z informací, které zveřejňoval dobový tisk. Tehdejší média byla nucena se plně podřídit cenzuře i straně, a tak bezpochyby nepodávala ani jasná svědectví, natož věrohodné zpravodajství a pravdivé reportáže z centra dění.

Nutné zlo, nebo politická fraška?

První reformní den začal brzkým ránem 1. června 1953. Podle zákona o peněžní reformě z 30. května téhož roku mohl pouze jeden člen domácnosti za celou rodinu navštívit místní výměnné středisko, aby za svých maximálně 300 Kčs starých peněz dostal v přepočtu

5 : 1 nová, ryze komunistická, platidla. Zbylé úspory pak pochopitelně mohl měnit taktéž, ale v šokujícím kurzu 50 : 1. Dále například vklady do pěti tisíc korun 5 : 1, zbylé platby jako daně, dávky a poplatky, nájmy nebo pojistné (splatné po 16. květnu) byly přepočítávány v poměru 50 : 1, vázané vklady z předešlé peněžní reformy byly anulovány. Podle oficiálních odůvodnění vlády, měla měnová reforma vést ke zvýšení životní úrovně československých obyvatel a ke zlikvidování posledních kapitalistických mocnářů. Už jen z toho mála, co jsme zmínili je nabíledni, že takovýto výměnný kurz rozhodně nemohl

pomoci našim občanům v tíživé ekonomické situaci, natož zvýšit jejich životní úroveň. „Měnová reforma měla zakrýt to, že *direktivního řízení a centrální plánování hospodářství podle vzoru Sovětského svazu nefunguje*,“ dodává Müllerová. Odborníci o ní dodnes hovoří jako o největší loupeži minulého století.

4. 2 INTERVIEW

Týden topili stokorunami

Autorčinému dědečkovi, pamětníkovi Milanu Turoňovi, bylo v padesátém třetím roce osmnáct let. Bydlel tehdy na Bruntálsku a jeho rodina rozhodně nepatřila mezi kapitalistické „boháče“, ani mocné hybatele režimu. Jelikož měl jeho otec částečnou invalidní penzi z hornictví, pracoval jako poštovní doručovatel, matka byla ženou v domácnosti. Přestože si už dnes nevybavuje nejmenší detaily související s měnovou reformou, vzpomíná si na mnohé okamžiky, které ilustrují tehdejší vládní rozhodnutí a kroky komunistických funkcionářů skutečněji než sebeuznávající dějepisné publikace.

Vzpomeneš si ještě, kdy jsi zaslechl první zmínku o přípravách měnové reformy?

Řekl bych, že to bylo přibližně čtrnáct dní, možná tři týdny před měnovou reformou. Do té doby jsem se o takové věci nezajímal. První příznaky něčeho mimořádného jsem zaznamenal právě tenkrát. Mezi lidmi už panovala panika a u nás doma se o tom začalo mluvit. Vnímal jsem, že každým dnem se panika stupňovala. Můj otec na to moc nedal a dlouhou dobu vůbec nechtěl připustit, že nějaká měnová reforma bude. Asi týden před její realizací jsem ho začal přesvědčovat o tom, že bychom měli něco koupit. Pořídili jsme alespoň nový motor do motorky, což nakonec byla docela dobrá investice.

Jak jsi ho přesvědčil, když sám šuškaně nevěřil?

Přidala se ke mně moje maminka. Ona mnohem dříve nevěřila tomu, že nic nebude. Otec si v té době myslel, že je to jen panika. Když se ke mně přidala i mamka, tak už jen mávnul rukou a řekl, ať to koupíme.

Co kolovalo mezi lidmi? Jaké zprávy o měnové reformě se k tobě dostaly?

Dostalo se ke mně, že peníze, které zrovna existovaly, přestanou platit a místo starých platidel budou nová. Nikdo nevěděl, jak bude měnová reforma vypadat. Někteří měli tolik peněz, že je nemohli nikdy utratit. Jiní se smáli, protože říkali, že žádné peníze nemají, takže se jich nějaká měnová reforma vůbec nedotkne.

Jak reagovali lidé z tvého okolí na šířící se informace?

Peníze někam ukládat bylo riskantní, i když se později ukázalo, že vklady se daly vyměnit v lepším kurzu než peníze, které jsme poschovávali někde v peřinách. Lidé netušili, co je čeká, proto skupovali všechno, co pro ně mělo alespoň nějakou hodnotu. Hodně se kupoval bytový textil a textilie obecně. To ale poměrně rychle zmizlo z prodeje. Obchodníci byli natolik chytrí a brzy si uvědomili, že když si zboží schovají na později, bude to pro ně výhodnější. Lidé, kteří nemohli legálně dokázat, jak peníze získali, nakonec starými penězi topili v kamnech. Někteří naši známí dokonce týden topili stovkami.

Tenkrát jste s rodiči bydleli ve Vrbně pod Pradědem. Pohlítila i Bruntálsko nákupní horečka? Jaká byla situace u vás?

Panika i nákupní horečka se stupňovala. Poslední dny už byly obchody v obležení, ale už v nich nebylo, co koupit.

Jak reagovali tví rodiče, když se teprve den před provedením reformy dozvěděli z novin, co je čeká?

Přesně si to nepamatuju. U nás žádná velká krize kvůli penězům nebyla, protože my jsme jich moc neměli. Já už si nevzpomínám přesně, jestli jsme vůbec měli nějakou částku, kterou jsme vyměňovali v poměru 50 : 1. Jestli ano, tak rozhodně nebyla nijak velká. Větší nespokojenost lidí vyvolalo spíše to, že část výplaty za poslední odpracovaný měsíc mělo být vypláceno v kurzu 50 : 1, a to tenkrát způsobilo nepokoje hlavně tedy v místech, kde byla soustředěna velká průmyslová aglomerace.

Probíhaly nějaké nepokoje a stávky i u vás v Jeseníkách?

Sice nevím, jestli šlo o vyhlášenou stávku, v některých fabrikách možná i ano, ale lidé se tak určitě chovali. Stávky ale byly během chvilky potlačeny státními orgány. Myslím si, že došlo i k nějakým úpravám v reformě, aby se situace uklidnila.

Zažil jsi zásah represivních složek?

Já osobně jsem nic takového neviděl. U nás byl v tomhle směru docela klid, zřejmě kvůli tomu, že jsme nebydleli v žádné významné průmyslové oblasti.

Znal jsi někoho, kdo byl na základě veřejného odporu jakýmkoli způsobem perzekuován?

Nikoho takového jsem neznal. Vzpomínám si ale, že jeden můj strýc tehdy pracoval na poměrně dobré pozici v jáchymovských dolech. Po nějaké době se chtěl vrátit zpátky na Ostravsko, kde jsme měli jakési rodinné hnízdo, a postavit si dům, na který měl našetřeno dost peněz. Po měnové reformě oznámil mému otci, ať pozemek, který měl koupený, prodá, protože na dům už nemá peníze.

Když pomineme všechna dnes už známá fakta o tehdejším měnovém opatření. Co sis o rozhodnutí vlády ty osobně myslel?

Tenkrát jsme se o politické záležitosti příliš nezajímali. Ve škole se sice o tom poměrně dost mluvilo, ale později jsme zjistili, že po válce proběhly měnové reformy skoro ve všech okolních státech, ale nevěděli jsme za jakých podmínek. Neměli jsme vzdělání, ani informace k tomu, abychom se k tomu mohli nějak vyjadřovat.

Když naopak přidáš všechna známá fakta k tomu, co jsi zažil, jak se změnil tvůj názor s postupem času a přibývajícím věkem?

Musíme přihlídnout ke změně režimu. Nastoupila vláda Komunistické strany, která měla hlavní zájem na tom, aby lidé, kteří v minulém režimu a za války přišli k velkým penězům, je nemohli realizovat po převratu. Po stránce ideologické jsem tenkrát chápal, že museli udělat nějaká opatření. Hodně peněz totiž znamená velký vliv, a to platí dodnes.

Souhlasíš tedy se způsobem, jakým měnovou reformu zrealizovali?

Ten způsob byl samozřejmě odlišný od toho, který bychom volili teď, v jiných podmínkách nebo státech. Lidi se dá připravit o peníze i jinými způsoby, třeba devalvací, to se děje i dnes po celém světě. Já chápu, že něco takového bylo potřeba, ale mělo se to udělat jinými prostředky a hlavně to lidem vysvětlit.

4. 3 ANKETA

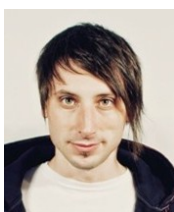
Jakým způsobem podle vás ovlivnila měnová reforma v roce 1953 životní úroveň československých obyvatel?

Gabriela Habartová, 24 let, studentka humanitních věd Univerzity Karlovy

Tehdejší měnová reforma výrazně snížila životní úroveň obyvatel, a to především malých obchodníků, soukromníků, ale i obyčejných lidí, kteří si celý život spořili na důchod. Obyvatelé Československa přišli o veškeré své úspory během jediného dne.

Jan Kunze, 36 let, inženýr ekonomie

Pravdou je, že v té době byla měnová reforma pro komunisty nevyhnutelný krok, jinak hrozilo, že stát zkrachuje. Životní úroveň československých obyvatel samozřejmě klesla, protože peníze ztratily svou hodnotu, takže z našetřených peněz rázem nebylo nic.

Viola Müllerová, 50 let, historička

Oficiálně měla být měnová reforma cestou ke zvýšení životní úroveň dělnické třídy. Ve skutečnosti pro ně byla nevýhodná. Když to řeknu jednoduše, lidé zchudli. Byla to obrovská loupež československých obyvatel, která jejich bytí ovlivnila v rozhodně negativním smyslu.

Věra Turoňová, 72 let, pamětnice

Nebyli jsme příliš majetní a po reformě nám zbylo jen pár korun. Bylo mi teprve třináct, ale pamatuji si, že mí rodiče z toho byli hodně špatní. O pár let později jsem chodila do práce z Kunčiček na Novou Huť pěšky, abychom ušetřili alespoň 1 korunu za autobus. Naše životní úroveň klesla.

Ondřej Štellar, 23 let, student práv Masarykovy univerzity

Byl to podle mého názoru další z celé řady „podařených“ počinů vládnoucí strany. Reforma, která byla původně zamýšlena jako nástroj stabilizace naší ekonomiky, nakonec způsobila prohloubení její krize, vlnu nepokojů obyvatelstva a faktické snížení jejich životní úrovně.

4. 4 GLOSA

ZÁKAZ VSTUPU s vlastním mozkiem

Po vítězném únoru musela nová vláda Československa přeorganizovat tehdejší strukturu celé republiky. Aby mohla zrealizovat tak kolosální ožebračení vlastních obyvatel, kterému později stanovila reálné datum na 1. června 1953, bylo nezbytně nutné, aby vytvořila bezmezně fungující, ideologicky jednotnou a poslušně oddanou funkcionářskou garnituru. Potřebovala vybudovat takový řídicí aparát, který by bylo možné postavit na úroveň páteční opěry, jíž je vedena mícha živoucího organismu. Proto musela proběhnout nejen vnitrostranická čistka, ale i personální výměna napříč veřejným i soukromým sektorem. Byly odstraněny vyhrězlé ploténky, které paralyzovaly jakýkoli pohyb a s pomocí existenčně potřebných obratlů a „nezávadných“ plotének byly vytvořeny stabilní záda moci. Po neodkladném chirurgickém zákroku se Komunistická strana Československa stala nejdůležitějším hybatelem nového politického směru.

Trochu mi to připomíná drobnou paralelu letošních prvních jarních dnů. Jako bychom se ani o krok neposunuli kupředu. Stejně jako se v komunikaci vracíme do historie a místo sáhodlouhých textů, studujeme raději jejich doplňující obrazový materiál, tak se ne a ne poučit z činů našich předchůdců. Jasně to vystihla Barbora Poláková hrající Kristýnu Kočí v divadelní frašce Blond'atá bestie: „...*je mi úplně jedno, jestli Bárta ovládá celou policii, protože my držíme celou justici... všechno je to promyšlený...*“.

Několik následujících let po převratu rozhodující „špičky“ důmyslně pracovaly na konstrukci monstrózní stavby inspirované sovětskou architekturou. Přestože pomyslné železobetonové základy už byly položeny, stále neztuhly. Stavbyvedoucí si velice dobře uvědomovali, že vystudovaní inženýři, přestože z oboru, by ještě nezpevněnou strukturu mohli poškodit. Aby neohrozili stavební projekt, už schválený jednotnou ideovou

expertízou, bylo více než potřebné, vyvěsit na oplocené staveniště ceduli s nápisem: „ZÁKAZ VSTUPU S VLASTNÍM MOZKEM.“

Analogii s léty minulými nějak nedokážu přehlédnout. „Havel na Hradě“ snil o „*republice lidské, která slouží člověku a člověk poslouží jí*“, dočkal se akorát důmyslně utkané mocenské pavučiny, kterou ona černá vdova – decizní sféra – postupně snová nad našimi hlavami. Budiž mu zem lehká a těžká všem podobným kmotrům Janouškům.

5. Závěr

V úvodu jsme si kladli za hlavní cíl naší bakalářské práce zhodnotit historický rámec měnové reformy v Československu v roce 1953 v porovnání s její oficiálně proklamovanou verzí v dobovém tisku. Dílčími kroky, které byly nezbytné k dosažení hlavního cíle, jsme se postupně dopracovali k následujícímu závěru.

Nejdříve jsme se zaměřili na hledání původních kořenů měnové reformy, které sahaly do ne tak vzdálené minulosti naší země, ač se nám polovina minulého století může zdát tak trochu „pravěká“. Po „vítězném“ únoru 1948, kdy Československou republiku převzala komunistická vláda, se začaly na našem území dít dalekosáhlé změny. Nová garnitura ustavičně pracovala na komplexní restrukturalizaci veřejného i soukromého sektoru a v celé rozvětvenosti vytvářela důmyslnou mocenskopolitickou síť. Formovala postupně takový rozhodující aparát, který na všech podstatných místech bude moci pomáhat Komunistické straně Československa, monopolnímu hybateli režimu, v mnohačetných záměrech a rozhodnutích. V jednotných šlápějích lidových demokratických republik jsme budovaly pevné základy socialismu a podle předlohy skálopevného sovětského modelu jsme se vydali cestou direktivního řízení a centrálního plánování naší ekonomiky. Všechny zásadní kroky, které jsme mohli podniknout ke zlepšení československého, válkou zbídačeného, hospodářství jsme nepodnikli. Odmítli jsme zahraniční pomoc, znárodňovali podniky a závody, ničili maloobchodní síť i všechny soukromé podnikatele. Dlouhodobě jsme se propojili bilaterálními smlouvami s RVHP a stali se tak jedním z poslušných sovětských satelitů. Sami sebe jsme záhubně vedli až na pokraj státního krachu a celospolečenské krize. Bylo zcela zřejmé, že jsme stávající situaci museli začít řešit. Komunističtí stratégové připravili měnovou reformu, která měla pomoc stále narůstající inflaci, zredukovat množství oběživa, pomoci dělnické třídě ke zvýšení životní úrovně a obrát kapitalistické boháče o jejich zbylé peníze i moc. Místo toho svou realizaci připravila tehdejší politická „elita“ své obyvatele o miliony československý korun během několika dní. Přestože pomohla naší ekonomické situaci a smazala dluhy a problémy pramenící z neefektivní hospodářské politiky, její dopady na společnost a důsledky v mezinárodním měřítku byly více než ničivé.

Ačkoli výměnné dny doprovázely obrovské nepokoje, stávky a mnohatisícový veřejný odpor lidí vůči vládním rozhodnutím, dobový tisk hlásal optimistické zpravodajství z československých ulic. V plzeňském kraji dokonce proběhlo první

protikomunistické povstání, ale na stránkách tehdejších novin jsme se nedočetli jedinou řádku věnující se zmíněnému napětí. Při bádání v tištěných sdělovacích prostředcích, které nám byly v ostravském archívu k dispozici, jsme mohli pozorovat zcela jasnou a přísně nalinkovanou předlohu cenzurního orgánu. Hlavní správa tiskového dohledu pod patronací KSČ musela nekompromisně plnit úlohu nikoli hlídacího psa, nýbrž doslova „buldoka“. Hluběji jsme báдали v člancích Rudého práva a porovnávali je s komunikáty z jiných titulů. Obsahová i stylistická stránka se naprosto shodovaly a mnohdy bez minimálního pozměnění redaktoři tehdejší novin předávali československému lidu zcela klamavá sdělení, lživá zpravodajství, publikovali děkovné rezoluce ze strany občanů a nereálné reportáže popisující jásající pracující lid, který přijímá nové změny v monetární politice s otevřenou náručí.

V žurnalistické části, tedy v té poslední, jsme se snažili předat nabyté informace a získané znalosti (ze studia historických publikací i z bádání v archiváliích) většinovému čtenáři tuzemských novinových periodik. Podařilo se nám zpracovat rozhovor s pamětníkem měnové reformy, se kterým jsme zavzpomínali na osudové dny 50. let 20. století. Lidský příběh, který se nám podařilo zakomponovat do jednoho z povinných žánrů, interview, nám dle našeho názoru ilustruje tehdejší vládní rozhodnutí a kroky komunistických funkcionářů skutečněji než sebeuznávanější dějepisné publikace.

Seznam použité literatury

Monografie:

- BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 439 s. ISBN 978-80-247-3028-8.
- FALTUS, Jozef; PRŮCHA, Václav. *Všeobecné hospodářské dějiny 19. a 20. století*. 2. vyd. Praha: Oeconomica, 2003. 194 s. ISBN 80-245-0499-5.
- GERŠLOVÁ, Jana; SEKANINA, Milan. *Teze k přednáškám předmětu Dějiny národního hospodářství*. Ostrava: Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, Ekonomická fakulta, 2002. 128 s. ISBN 80-248-0203-1.
- JIRÁSEK, Zdeněk; ŠŮLA, Jaroslav. *Velká peněžní loupež v Československu 1953, aneb, 50:1*. 1. vyd. Praha: Svítání, 1992. 164 s. ISBN 80-900238-9-4.
- KAPLAN, Karel. *Československo. [Díl] 2, V letech 1948-1953: zakladatelské období komunistického režimu*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. 146 s. ISBN 80-04-25700-3.
- KAPLAN, Karel. *Československo. [Díl] 3, V letech 1953-1966: společenská krize a kořeny reformy*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 146 s. ISBN 80-04-25745-3.
- KONČELÍK, Jakub; VEČERA, Pavel; ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. 310 s. ISBN 978-80-7367-698-8.
- KUKLÍK, Jan et al. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2009. 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6.

- PRŮCHA, Václav et al. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992: 2. díl období 1945-1992*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2009. 1002 s. ISBN 978-80-7239-228-5.
- ŠULC, Zdislav. *Stručné dějiny ekonomických reforem v Československu (České republice) 1945-1995*. 2. vyd. Brno: Doplněk, 1998. 117 s. ISBN 80-7239-005-8.
- VENCOVSKÝ, František; PŮLPÁN, Karel. *Dějiny měnových teorií na českém území*. 1. vyd. Praha: Oeconomica, 2005. 485 s. ISBN 80-245-0992-X.

Elektronická periodika:

- TUČEK, Miroslav. Padesát let veřejných financí v ČR (1945-1995). *Finance a úvěr* [online]. 1995, roč. 45, č. 9 [cit. 2012-04-24], s. 497. ISSN 0015-1920. Dostupné z: http://journal.fsv.cuni.cz/storage/583_199509mt.pdf.
- TUČEK, Miroslav. Měnová reforma v mezinárodním kontextu. *Centrum pro ekonomiku a politiku* [online]. 2003, č. 26 [cit. 2012-04-24]. ISSN 1213-3299. Dostupné z: <http://www.cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=457>.

Právní předpisy:

- Zákon č. 100/45 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků
- Zákon č. 101/45 Sb., o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského
- Zákon č. 102/45 Sb., o znárodnění akciových bank
- Zákon č. 103/45 Sb., o znárodnění soukromých pojišťoven
- Zákon č. 101/1947 Sb., o postavení redaktorů a o Svazech novinářů
- Zákon č. 123/1948 Sb., o znárodnění polygrafických podniků
- Zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky
- Zákon č. 241/1948 Sb., o prvním pětiletém hospodářském plánu rozvoje Československé republiky
- Zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví

- Zákona č. 69/1949 Sb., o Jednotném zemědělském družstvu
- Zákona č. 41/1953 Sb., o peněžní reformě
- Předpis č. 33/1951 Sb., Vládní nařízení, kterým se nově upravují úkoly pětiletého hospodářského plánu

Dobový tisk

- Mladá fronta (1. 1.-31. 7. 1953)
- Nová svoboda (1. 1.-31. 7. 1953)
- Obrana lidu (1. 1.-31. 7. 1953)
- Práce (1. 1.-31. 7. 1953)
- Rudé právo (1. 1.-31. 7. 1953)

Seznam zkratk

ČSR	Československá republika
HSTD	Hlavní správa tiskového dohledu
JZD	Jednotné zemědělské družstvo
KSČ	Komunistická strana Československa
MMF	Mezinárodní měnový fond
NF	Národní fronta
RVHP	Rada vzájemné hospodářské pomoci
SBČS	Státní banka československá
StB	Státní tajná bezpečnost
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
TASS (ITAR-TASS)	Информационное телеграфное агентство России
VB	Veřejná bezpečnost

Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Prohlašuji, že

- jsem byla seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou (bakalářskou) práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že diplomová (bakalářská) práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové (bakalářské) práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové (bakalářské) práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou (bakalářskou) práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne

.....

Zuzana Kanovská

